

De filosoof

Periodieke uitgave van de Faculteitsvereniging Utrechtse Filosofiestudenten voor de Faculteit Wijsbegeerte Utrecht
Jaargang 8 · Nummer 38 · februari 2008 · Email: de.filosoof@phil.uu.nl · Website: phil.uu.nl/fuf

«*Existentialisme*»

VOORWOORD

Eigenlijk word ik behoorlijk moe van het existentialisme. Er staan heel interessante stukken over in deze Filosoof, daar gaat het niet om. Maar het punt is dat niet voor het existentialisme kiezen nauwelijks een optie is. Je kunt niet weggomen met het uitgangspunt dat omgevingsfactoren de oorzaak zijn van de situatie waar je je in bevindt, dat is laf en je hebt het gevoel dat je geen controle over je leven hebt. Nou is controle over je leven hebben trouwens behoorlijk overschat, want je bent alleen maar de hele tijd bezig om die controle vast te blijven houden. En voor je het weet, hé daar glipt het weer weg. Wat was dat? O, dat was de controle over mijn leven. Ik weet niet of we daar gelukkig van worden.

Maar afgezien daarvan is het existentialisme in feite alleen weggelegd voor optimisten. Want alleen optimisten richten zich op de dingen in hun leven die gaan zoals ze moeten gaan, en kunnen daarmee dus lekker trots op zichzelf zijn en zeggen 'het is mijn eigen verdienste dat die dingen goed gaan.' En ze kunnen in nare situaties denken 'gelukkig heb ik het zelf in de hand om deze situatie te veranderen.' Pessimisten echter, die zijn gedoemd om alleen de dingen die misgaan op te merken, en

te denken bij alles wat ze doen 'als het nu niet goed gaat, is dat mijn eigen schuld'. Misschien moet je de mate waarin je in het existentialisme gelooft gewoonweg aanpassen aan de bui waarin je bent; als je je goed voelt kun je het existentialisme aan, als alles tegenzit doe je net alsof je nooit van Sartre hebt gehoord.

In dat geval neem in ik in dit voorwoord een existentialistische houding aan. Want ik weet niet of jullie het hebben opgemerkt, maar de Filosoof is deze keer weer vier pagina's dikker dan de vorige editie. En het is weer een mooi geheel geworden, met een aantal artikelen over het existentialisme, want ja, dat is nu eenmaal het thema. Dat we voor dit thema hebben gekozen is overigens wel behoorlijk sterk bepaald door omgevingsfactoren, want in de afgelopen tijd hebben we als Utrechtse filosofen veel met het existentialisme te maken gehad. Op het jaarlijkse oktoberfeest waande men zich dit jaar in het Frankrijk van de jaren '40 en '50. Baretten, zwarte coltruien, snorren en pijprokende serieus-kijkende figuren doemden af en toe op uit de duistere, met rook vergeven kelder. En op het forum van 13 november werd een uiteenzetting van Sartre's toneelstukken toegelicht met een ware opvoering van scènes uit deze stukken. Verslagen hiervan zijn in deze Filosoof te vinden.

Naast deze existentialistisch-georiënteerde activiteiten zijn de wintermaanden sowieso altijd wat somber en donker, dus is er geen betere tijd om een aantal beschouwende artikelen, gedichten en recensies over dit onderwerp te plaatsen. Maar, naast al deze zware teksten zijn er natuurlijk ook weer de gebruikelijke artikelen van heel andere aard. Zo is dit keer te lezen hoe het leven van een AiO eruit ziet, hoe het is om in Scandinavië filosofie te studeren, is er weer een nieuwe held toegevoegd aan de lijst en kun je een essay lezen over de vraag of Rawls wel goed met 'outlaw states' om weet te gaan. De confronterende columns van Sneu Poesje hebben nog meer gevoelige snaren geraakt en een nieuwe reactie uitgelokt. Verder hebben jullie twee docenten uitgekozen genomineerd voor de docentenprijs en hebben wij naar aanleiding hiervan een interview met ze gehouden. We nemen in deze editie afscheid van ons aller Heleen Rippen, en om wat tegenwicht te bieden aan al dat existentialistische denken is er met een stuk over de filosofie van Confusius en Lao Zi een oosters tintje aan het geheel gegeven. Ik zou zeggen: lees het allemaal zelf maar en schroom niet je te laten inspireren zelf wat in te sturen!

Anna van Dijk (hoofdredacteur)

De Filosoof zoekt kopij

***Heb je ook een bijdrage voor de Filosoof? Alle artikelen zijn welkom!
Let ook op het nieuwe vervolgverhaal achterin deze editie en schroom niet
er een mooi vervolg op te schrijven!***

De Filosoof is te bereiken via de.Filosoof@phil.uu.nl, of het postvakje op de faculteit (halverwege de gang op de 1e verdieping van het Bestuursgebouw)

Het kan niemand ontgaan zijn dat de filosofie in Nederland zich de laatste jaren op een brede belangstelling mag verheugen. In ieder geval ontgaat dat niet de Nederlandse uitgevers en dat is maar goed ook. Nederland is er klaar voor. Filosofie in je moers taal! En dat, terwijl het filosoferen in het Nederlands aan de universiteiten in rap tempo wordt uitgeroeid, als ware het giftig onkruid dat gewied moet worden om plaats te maken voor het academische steenkolenengels ten gunste van de 'internationalisering'. Het ziet er naar uit dat Nederland de filosofie serieus gaat nemen en dat we niet langer worden afgescheept met bloemlezingen of vertalingen van klassieke filosofische teksten waaruit bij nadere lezing slechts enkele hoofdstukken werden gebruikt. Ik heb dat nooit begrepen. Was de vertaler het beu of was het papier op? De lezer wordt zo niet serieus genomen: 'het is te moeilijk', 'te lang' etc.

Het pleit voor uitgeverij Lemniscaat dat zij met de integrale vertaling van Sartres meesterwerk een vuist maakt. En wat voor één: achthonderd pagina's gebonden in glimmend zwart, met ingenaaide boekenlegger. Er gaan vele verhalen over dit anderhalve kilowegende beroemde boek: Sartre is 'achterhaald', het existentialisme was 'slechts een intellectuele mode', het boek zou een kopie zijn van Heideggers *Sein und Zeit* en ga maar door. Al deze wijsheden over Sartre zijn in werkelijkheid niets dan domme vooroordelen.

Het anti-*Sein und Zeit*-boek

Er zijn verschillende goede redenen om Sartres magnum opus te lezen: niet alleen zullen de vakfilosofen van mijn generatie die het boek eenvoudigweg afwezen zonder het gelezen te hebben of het slechts door de bril van Heidegger vermochten te lezen, deze lacune kunnen inhalen. Maar er is nog een veel belangrijker reden. Wat de Heideggerianen nooit begrepen, en vanuit de pretentie van *Sein und Zeit* ook niet konden begrijpen, is dat de ontologie of zijnsleer ons morele imperatieven geeft. Niet dat *Het zijn en het niet* een ethisch handboek is, integendeel: het stormt als

een olietanker in volle koers regelrecht af op de morele afgrond van ons bestaan. Een afgrond, omdat ethiek volgens Sartre zowel onvermijdelijk als onmogelijk is. Dit dilemma was één van zijn grootste hoofdbrekers, zoals we inmiddels weten uit de postume verschijning van zijn *Cahiers pour une morale*. Duizend pagina's schrijven en er niet uitkomen. Dat is Sartre en dat is zijn grootsheid. Iedere moralist die *Het zijn en het niet* als een handboek leest wordt evenzeer gelogenstraft als de hardnekkige Heideggeriaan met zijn ontologische verbod op ethiek. Daarom is *Het zijn en het niet* veeleer een protest tegen *Sein und Zeit* dan dat het een schaduw ervan is.

Het 'pour-soi', nu het 'voor-zich-zijn' geheten, vindt zichzelf in een eindeloze vernietiging. Het 'is' niet zoals het 'en-soi' - nu het 'zijn op zich' - is. De stoeltjes in de tuinen van Parijs 'zijn op zich'. Ze ver-

'Sartre heeft de moed om het drijfzand van de ethiek te betreden zonder te vluchten in de sofismen van de beroepsethicus'

houden zich niet tot zichzelf. Ze vragen niet 'wat doe ik hier eigenlijk?' Ze zijn eenvoudigweg. Dit in tegenstelling tot de mens, die zich tot zichzelf verhoudt en in zijn diepste wezen niets dan vrijheid is: hij is niet gedetermineerd door iets te zijn. Alles wat hij meent te zijn, ontleent hij aan iets buiten zichzelf. Ik mag dan een verleden hebben, maar ik 'ben' mijn verleden niet. 'Ik ben het niet omdat ik het was' (p. 189). Uitgaande van deze dualistische werkhypothese wijst Sartre voortdurend op deze eindeloze vrijheid van ons niet-zijn. En vooral - kan het nog actueler? - op de morele economie van het alledaagse burgerlijke leven om ons te verlossen van de verantwoordelijkheid voor onze vrijheid. Onze maatschappij, misschien wel nog meer dan die van Sartre, biedt een scala aan mogelijkheden om ons van deze verschrikkelijke vrijheid, waarin we ten volle verantwoordelijk zijn voor ons bestaan en ons doen en laten, te verlossen. Wij vluchten door 'iets' te zijn: het voor-zich-zijn wil niets anders dan een zijn-

op-zich worden. En als we eindelijk 'iets' zijn, zodat we kunnen zeggen 'ik ben dit of dat', dan hebben we een feit in handen dat ons verlost van onze ondraaglijke verantwoordelijkheid voor ons eigen bestaan: 'ik heb dit niet gedaan', 'ik ben hier niet voor verantwoordelijk', 'ik heb een rotte jeugd gehad, dus van mij kun je dit niet verwachten'; of: 'hiertegen ben ik verzekerd', 'daarvoor moet je niet bij mij zijn, maar aan het andere loket' met als gevolg dat we in een maatschappij leven waarin niemand de consequenties van de vrijheid van zijn eigen bestaan op zich durft te nemen: een vrijheid die we, als ware het een stinkende glibberig druipende lap die ons op de schoot wordt geworpen, in een reflex weer van ons afwerpen. Sartre past misschien niet in het vigerende jargon van differentie en alteriteit, maar zijn bijdrage aan het denken over vrijheid en verantwoordelijkheid blijft van onschatbare waarde. Inderdaad, wanneer men *Het zijn en het niet* reduceert tot het dualisme van het voor-zich-zijn en het zijn-op-zich, dan vindt men redenen om het boek op filosofische gronden achterhaald te beschou-

wen. Minstens is er een andere lezing mogelijk: want wat als het dualisme van het voor-zich-zijn en het 'zijn op zich' nu eens geen feitelijke descripties zijn van de werkelijkheid maar veeleer

de morele impact van ons bestaan onthullen? Hoe zou een moraal kunnen 'zijn', dan alleen als een imperatief? Op de keper beschouwd is *Het zijn en het niet* dus geen ontologie, maar een negatieve ontologie van de mens: 'zijn' kan slechts worden toegeschreven aan de stoelen in het café of de kleur van de muur, maar niet aan ons bestaan. Nooit 'zijn' we 'bakker', 'kelner', 'echtgenoot', 'christen' of 'lekker stuk': het zijn slechts determinaties van mijn subjectiviteit die ik te zijn heb. Zoals het prachtige voorbeeld van de kelner (p. 122ev.) die slechts kan spelen kelner te zijn of de soldaat die alleen soldaat is door zich als soldaat te gedragen. Maar nooit is hij soldaat, zoals de muur grijs is. Deze determinaties, beroepen etc. zijn gedragswijzen waarmee ik mij kan identificeren. Mijn zijn bestaat erin, dat ik niet iets 'ben' dat zich laat fixeren en dat zich vervolgens laat gebruiken om de verantwoordelijkheid van mijn 'zijn' van me af te schuiven.

De vraag is niet of Sartre 'achterhaald' is, maar veeleer of we met Sartre iets kun-

nen denken dat onzichtbaar is geworden in de filosofieën voor (Heidegger) en na (de Franse 'postmodernisten') hem. Er kan dus ook geen sprake zijn van een terugkeer naar Sartre, maar veeleer een hername van een wijsgerige positie die ons voorbij de morele inertie brengt van de zuivere ontologie of van de eindeloze opschorting van het oordeel. Sartre schrijft ontologie en fenomenologie maar tegelijkertijd schrijft hij veel meer dan dat: hij heeft de moed om het drijfzand van de ethiek te betreden zonder te vluchten in de sofismen van de beroepsethicus die zich in zijn academische kringen waarin toepasbaarheid norm is, het consolideren van de eindeloze vrijheid niet kan permitteren. Sartre deconstrueert Husserl en Heidegger, hij deconstrueert ons bestaan. Hij rekent genadeloos af met de excuuscultuur, met de laffe vlucht om ons vooraf overal tegen te verzekeren, met de kleinzielige burgermoraal van de 'normen en waarden'.

Denken met de pen op het papier

Als *Het zijn en het niet* zich zou laten terugbrengen tot een dualistische leer, dan hadden we kunnen volstaan met een samenvatting. Maar *Het zijn en het niet* is uiteindelijk geen theorie. Sartre dacht met de pen op het papier. En precies dat maakt hem tot een groot fenomenoloog: hij schreef niet enkel over de stroom van het bewustzijn, zijn boek is een directe neerslag van deze stroom, zoals het werk van Husserl dat is. Deze fenomenologen schreven geen 'boeken': ze dachten terwijl de pen over het papier gleed. De befaamde voorbeelden uit *Het zijn en het niet* zijn onophoudelijk gebeurtenissen die Sartre opmerkt wanneer hij zijn blik door het café laat gaan. Hij hoeft niets te verzinnen, hij hoeft slechts zijn ogen voor even van het papier te halen om daarna weer door te schrijven. De meest kleine gebeurtenissen – de hand van de vleier op het been van een vrouw, het tellen van de sigaretten in het pakje, – zijn voor Sartre een bron om te spiegelen over Hegel, Heidegger en Husserl.

De herhalingen, de uitweidingen, de inconsequente opbouw: alles is intact gebleven. En hoe zou het anders kunnen? Hoe zouden wij die filosofisch bewust zijn gemaakt door Barthes en Derrida de marges uit de tekst kunnen knippen in de hoop op een gestructureerde theorie? De lezer van 2003 weet allang dat de tekst op die plaatsen het meest interessant is, waar de vertaler zijn schaar erin heeft gezet. De vertaling van *Het zijn en het niet* maakt

zich aan geen enkele van deze ongewenste ingrepen 'anno 1970' schuldig. Lof aan de vertaler en uitgever! Uitgevers: hang uw citatenboekjes maar aan de muur van uw eigen toilet en neem een voorbeeld aan deze moedige vertaling van Het zijn en het niet.

Bovenstaand artikel is een ingekorte versie van een bespreking van Jean-Paul Sartre, Het zijn en het niet (- Proeve van een fenomenologische ontologie. Vertaald en van een voorwoord voorzien door Frans de Haan. Uitgeverij Lemniscaat, 2003) dat eerder verscheen in het blad Filosofie.

Ruud Welten is momenteel docent filosofie aan de universiteit van Tilburg. Hij is auteur van onder andere Zinvol geweld. Sartre, Camus en Merleau-Ponty over terreur en terrorisme. Uitgeverij Klement, Kampen, 2006; Sartre. In een hedendaagse inleiding in zijn werk. (red.) Met Ger Groot, Rudi Visser, Hans van Stralen e.a. Uitgeverij Klement/Pelckmans; en vertaalde Jean-Paul Sartre en Benny Lévy, Wat blijft is de hoop. De gesprekken van 1980. (vertaling van 'L'Espoir maintenant') Uitgeverij Klement/Pelckmans.

LEZERSREACTIE >

'De strijd om exclusieve erkenning'

DOOR: SICCO CLAUS

Net als Nori Spauwen (*De Filosoof* nr. 37) ben ik erg onder de indruk van het boek *Kampf um Anerkennung* van Axel Honneth. Zij meent dat Honneth ons met dit boek een sterk verklarend en normatief model biedt voor het begrijpen en waarderen van onze westerse samenleving. Met name in de manier waarop Spauwen de kracht van de theorie laat zien kan ik goed meegaan. Haar bezorgdheid over een mogelijke lacune in zijn theorie deel ik echter niet.

Honneth meent dat mensen veel behoeftiger zijn dan het traditionele liberalisme ons wil doen geloven. Autonomie kan alleen maar bestaan in een sociale context die deze autonomie ondersteunt. De relaties waarin autonomie kan opbloeien zijn die van wederzijdse erkenning. De strijd om erkenning waarin het autonome subject - de 'integriteit van de persoon' zoals Honneth het in *Kampf um Anerkennung* noemt - kan ontstaan, speelt zich af binnen drie sferen.

De eerste sfeer is die van *liefde* en *vriendschap*. Hierbinnen zijn we afhankelijk van de erkenning van onze behoefte aan liefde en vriendschap door de ander. Miskenningen in deze sfeer leiden tot een gebrek aan basisvertrouwen. De tweede sfeer is de sfeer van de *rechten*, de sfeer waarbinnen duidelijk wordt waarop je mag rekenen in de samenleving en wat je verplichtingen zijn. Deze behoefte krijgt in een laatmoderne samenleving de kleur van de behoefte *gelijk* behandeld te willen worden. De miskennis die zich hier kan voordoen is een vorm van gebrek aan respect voor rechten of uitsluiting en dat kan leiden tot een gebrek aan zelfrespect.

De laatste sfeer van erkenning is die waarin de *verschillen* van mensen erkend of juist miskend kunnen worden. Hier zou ook de mogelijke lacune in de theorie van Honneth zich voordoen. In deze sfeer is het begrip *solidariteit* van toepassing. Honneth geeft hieraan de betekenis van een gewenste toestand waarin iedere individuele bijdrage de moeite waard wordt geacht voor het geheel van de samenleving. Erkenning binnen deze sfeer is het ontvangen van *sociaal aanzien* en dit leidt tot eigenwaarde. Miskennis is een

denigrerende houding ten aanzien van de *lifestyle* die is gekozen om als individu of groep een betekenisvol verschil te maken voor de samenleving als geheel. Over deze sfeer bestaat binnen de Westerse samenlevingen echter nauwelijks overeenstemming, in tegenstelling tot de sfeer van de rechten. Wat sociaal aanzien oplevert, is volgens Honneth dan ook onderworpen aan een permanente strijd. Het morele minimum waaronder deze strijd niet mag zakken is hier volgens Honneth dus het niet denigrerend spreken over of beledigen van levenswijzen.

De bezorgdheid van Spauwen over de manier waarop Honneth deze sfeer karakteriseert is nu dat Honneth geen rekening lijkt te houden met dat sommige levenswijzen de gelijke *rechten* van andere mensen in kunnen perken. Ze noemt als voorbeeld de christelijke ambtenaren die weigeren een homohuwelijk af te sluiten. Deze christenen voelen hun eigenwaarde aangetast doordat ze gedwongen worden een homohuwelijk af te sluiten dat met deze *lyfestyle* niet overeenkomt. Het feit dat sommigen deze ambtenaren willen dwingen tot het afsluiten van een homohuwelijk, wordt door hen gezien als het schaden van hun sociaal aanzien. Hier kan wellicht nog tegenin worden gebracht dat homo's, indien er ook ambtenaren zijn die wel willen, evengoed kunnen trouwen. Hun gelijke rechten worden dus niet onmiddellijk bedreigd.

Maar hoe zit het met de *lifestyle* van racisten? Of pedofielen? Nori Spauwen stelt dat het in het licht van Honneths theorie nooit mogelijk zou moeten zijn dat in de erkenning van een bepaalde 'way of life' besloten zit dat andere groepen of individuen uitgesloten worden van zelfrespect of basisvertrouwen. Honneth zelf geeft echter in zijn boek duidelijk aan wat de grenzen van deze strijd om erkenning van verschillen zijn. Hij stelt namelijk dat 'rechten een beperkende werking op liefdesrelaties, zowel als op de condities voor solidariteit (hebben)'.¹ Relaties van erkenning, gebaseerd op rechten, breiden zich dus uit naar privé-relaties, omdat individuen moeten worden beschermd tegen de gevaren van fysiek geweld. Bovendien is volgens Honneth ook het vormen van een 'waardenhorizon' die kan bijdragen aan het opbouwen van een gemeenschap onderworpen aan de normatieve grenzen van het moderne recht. Duidelijker kon hij het mijns inziens niet stellen.

1 Axel Honneth, *The Struggle for Recognition*, Cambridge 2005, p 177

ARTIKEL > Filosofie en gevoelens

Psychologie in het werk van Sartre

DOOR PIET STEENBAKKERS

.....

'De hel, dat is morgenochtend', lees ik op het etiket van de lege fles Château Sartre die ik van de FUF heb gekregen als waardering voor mijn bijdrage aan het laatste oktoberfeest. Overigens valt het met die hel wel mee: het was een fatsoenlijke rode wijn (dank, FUF) en ik kreeg er geen hoofdpijn van. Château Sartre is dan ook geen echt wijngoed, maar een fantasie-naam die figureert op een van de etiketten die uitgeverij Lemniscaat heeft laten drukken voor 'filosofenwijn'. Op dat etiket staat ook een cartoon die onmiskenbaar Jean-Paul Sartre uitbeeldt, gezeten aan een Frans bistrotafeltje, met een glas wijn in de hand. Het is een treffend beeld, niet omdat Sartre zo'n drankorgel was – hij nam stevig in, maar naar Franse begrippen niet overmatig; zijn vaste attribuut is ook geen glas, maar iets dat smeult: vrijwel geen foto waarop Sartre niet een pijp of sigaret vasthoudt. Nee, het treffende van het etiket is de cafétafel. Sartre schreef, zoals bekend, veelal in het café, de natuurlijke omgeving van de existentialist. Als filosofen aan het schrijven zijn en een concreet voorbeeld zoeken om hun gedachtegang te illustreren, leggen ze de pen neer en kijken ze om zich heen. Vandaar die onafzienbare stoet van schrijftafels en vellen papier die in het wijsgerig discours langskomen. Als Sartre van zijn werk opkeek, zag hij geen studeerkamer, maar een café. Daaraan danken we een klassiek en door niemand geëvenaard filosofisch beeld: dat van de ober die speelt dat hij ober is, door alle gebaren iets te geroutineerd en theatraal aan te zetten. Sartre beschrijft deze figuur op memorabele wijze in de paragraaf 'Kwade trouw in het gedrag' van zijn hoofdwerk *L'Être et le néant* ('Het zijn en het niet'; de Nederlandse vertaling verscheen bij Lemniscaat), waarin nog twee andere paradigmatisch geworden voorbeelden staan: dat van de vrouw die zich op het eerste afspraakje een houding moet geven als haar date handtastelijk begint te worden, en van de homo die zichzelf niet als pederast kan zien – dit alles is neergeschreven in 1943. In Sartres filosofie vervult die kwade trouw een spilfunctie, als tegenbegrip van de voor het existentialisme cruciale notie van authenticiteit. Niet alleen zijn de daarbij gekozen voorbeelden nog altijd zeer uitzonderlijk te noemen

voor een wijsgerige tekst, ze vallen ook op door de meesterlijke wijze waarop Sartre gevoelens observeert en beschrijft. Hier is duidelijk iemand aan het woord die de krochten van de menselijke geest door en door kent en in staat is die heel precies in woorden te vatten. Dat blijkt ook in zijn literaire werken: in zijn romans en toneelstukken toont Sartre zich een briljant psycholoog. Dat lijkt misschien vreemd, omdat hij zich in zijn literaire theorie juist heeft afgezet tegen het psychologisch drama. Zijn kritiek betreft echter niet de psychologische beschrijving als zodanig, maar de reductie van de plot tot een interactie van karakters. In Sartres stukken gaat het niet om het karakter, maar om de situatie. Dat is precies wat zijn theater tot existentialistische kunst maakt: het zijn laboratoria waarin hij alle aspecten van de menselijke vrijheid blootlegt door figuren in (extreme) situaties te plaatsen. Ondertussen is Sartres beschrijving van de interne stemmingen en strijd van de personen die zijn literaire universum bevolken volkomen overtuigend.

Als wijsgerige stroming heeft de Franse existentiële filosofie schrijvers van wereldformaat voortgebracht. Sartre zelf, maar bijvoorbeeld ook Albert Camus en Simone de Beauvoir: veelzijdige auteurs die naast filosofieteksten ook gelauwerd literair werk schreven. Hoewel Sartre in zijn filosofische teksten ook wel eens vervalt in lelijk jargon (bijvoorbeeld de droge, pseudo-exacte taal van *Critique de la raison dialectique*), vormen zijn wijsgerige analyses meestal fascinerende lectuur. Een van de sterke punten daarin is de vaardige behandeling van allerlei psychologische facetten. Zijn eerste werken, voorafgaand aan *L'Être et le néant*, zijn sterk psychologisch georiënteerd; of nauwkeuriger geformuleerd: ze vormen een poging de psychologie te verrijken vanuit de fenomenologische visie die hij in aansluiting op Husserl en Heidegger had ontwikkeld. Zijn vroegste publicatie, *L'Imagination* (1936), was het eerste deel van een fenomenologische beschouwing over de verbeelding. De rest ervan verscheen in 1940 onder de titel *L'Imaginaire*, met als ondertitel 'schets van een fenomenologische psychologie van de verbeelding'. Uit dezelfde periode dateert

La Transcendence de l'ego: esquisse d'une description phénoménologique. Ondertussen publiceerde hij ook een inleiding tot een (onvoltooide en nooit verschenen) lijvige verhandeling die *La Psyché* had moeten heten. Dat fragment was *Esquisse d'une théorie des émotions*: een uiterst beknopte kritiek op de toen gangbare (klassieke en psychoanalytische) theorieën van de emoties, maar ook een schets van een fenomenologische emotieleer en – als zodanig – een uiteenzetting van zijn eigen filosofie, zoals die in 1943 in *L' être et le néant* gestalte kreeg. Met al zijn fascinatie voor het eigen en onherleidbare karakter van het psychische blijft Sartre in al deze vroege werken toch eerst en vooral filosoof. Zoals hij in het voorwoord tot de *Esquisse* schrijft, wil hij emotie niet als empirisch feit maar als *fenomeen* behandelen, in de traditie van Husserl.

Een van de vele voorbeelden waaraan *L'être et le néant* zo rijk is kan wellicht illustreren hoe Sartre voortdurend heen en weer pendelt tussen het psychische en de filosofie, hetgeen aan weerskanten nieuwe inzichten oplevert. Het eerste hoofdstuk wordt afgesloten met een paragraaf over 'De oorsprong van het niets'. Sartre sluit daarin expliciet aan bij de analyse die Kierkegaard had gegeven van de angst. Sinds Kierkegaard onderscheidt men *angst* (die tevens fascinatie inhoudt) voor het onbekende en onbepaalde, van *vrees* voor een (echt of denkbeeldig) object. Dat onderscheid vormt een van de constituerende elementen van de existentiële filosofie. Als voorbeeld analyseert Sartre enkele bladzijden lang het verschijnsel *le vertige*. Letterlijk is dat 'duizeling', maar in het Frans heeft het woord ook de connotatie van vervoering, verleiding, fascinatie voor iets gevaarlijks. Sartres analyse geeft er onder meer de invulling 'hoogtevrees' aan, met de dubbele bodem dat de concrete *vrees* voor een onverhoedse tuimeling in de afgrond zich vermengt met de *angst* voor een spontane sprong, de ondergang tegemoet. De zuigkracht van de diepte confronteert mij met die mogelijkheid, en dat is – anders dan externe (in Sartres terminologie 'transcendente') factoren zoals een gladde steen

of het afbrokkelen van het smalle pad – angstaanjagend omdat het *mijn eigen* mogelijkheid is. Wat zich hier openbaart is de angst voor de vrijheid. Ik loop op een smal pad, zonder hek erlangs. In de diepte naast mij gaapt een afgrond. Voor zover ik een object onder objecten ben, zoals alles onderworpen aan de zwaartekracht, is de afgrond voor mij iets om te vrezen, iets dat mij dwingt goed op te letten; die dreiging vertoont zich aan mij als transcendent, dat wil zeggen: mij overstijgend. Maar juist daardoor word ik op mezelf teruggevoerd, en gedwongen te overwegen wat mijn gedragslijn zal moeten zijn. Ik moet uitkijken, en ik weet dat ik een fatale val riskeer als ik dat niet doe (roekeloos rennen, niet kijken waar ik mijn voeten zet, mijn gedachten laten afdwalen). Maar niet alleen kan ik onvoorzichtig zijn, ik *kan* me zelfs opzettelijk in de afgrond storten. Al die mogelijke gedragingen doen zich aan mij voor als *mijn* mogelijkheden, ze bestaan niet anders dan als handelingen die ik in die gegeven situatie zou kunnen ver-

'Gevoelens representeren niet een ontregelde staat van het bewustzijn, maar juist een zeer intensieve, door het bewustzijn aan ons lichaam gedelegeerde reactie op de wereld om ons heen, met als doel onze betrekkingen tot die wereld te veranderen'

richten. Ik ben de bron van hun 'bestaan', en ook van hun niet-bestaan: als geen ervan gerealiseerd wordt (en ik dus veilig op het pad blijf lopen), hangt dat geheel van mij af. Juist door het besef dat ik mijn eigen toekomst in de hand heb, en dat *niets* mij dwingt het ene of het andere te doen dan wel na te laten, komt het niets binnengeslopen in de relatie die ik heb tot mijn toekomstige zelf. Dit, zo zegt Sartre, is de angst. Het besef dat mijn zijn op dit moment afhankelijk is van wat ik nu nog niet ben, maar kan worden, manifesteert zich in de duizeling.

Wat Sartres analyse een bijzondere scherpte verleent is zijn overtuiging dat gevoelens niet een ontregelde staat van het bewustzijn representeren, maar juist een zeer intensieve, door het bewustzijn aan ons lichaam gedelegeerde reactie op

de wereld om ons heen, met als doel onze betrekkingen tot die wereld te veranderen. Mijn behoedzame gedrag op het smalle, steile pad is niet de uitkomst van een interne dialoog waarin ik voors en tegens van opletten, uitglijden en springen tegen elkaar afweeg, maar een totale ervaring waarin al die mogelijkheden zich tegelijk aan mij opdringen. Sartre weet die kluwen van tegenstrijdige en ambivalente motieven helder te analyseren, en er filosofisch munt uit te slaan.

Toen de existentiële filosofie eenmaal een stroming was geworden in het intellectuele landschap van de twintigste eeuw, zijn er ook pogingen ondernomen de wortels ervan verder terug in de geschiedenis te zoeken. Als onbetwiste geestelijk vader geldt Søren Kierkegaard (1813–55), maar ook Socrates, Augustinus en Pascal zijn wel als voorlopers genoemd. Daarmee verdwijnt evenwel het specifieke van de existentiële filosofie als (laat-romantische) reactie op het verlies van authenticiteit in de moderne samenleving. Anderzijds is er ook wel iets voor te zeggen om het meedogenloze subjectieve zelfonderzoek zoals we dat in de *Belijdenissen* van Augustinus en de *Pensées* van Pascal aantreffen te beschouwen als model voor de hartstochtelijke zoektocht naar authenticiteit van Kierkegaard. Ook

Nietzsche wordt nogal eens genoemd als voorloper van de existentiële filosofie. Van al deze auteurs treffen we sporen aan bij Sartre; de meeste van Kierkegaard, Nietzsche, Husserl en Heidegger. Sartres beschrijvingen van emoties zijn amoreel, compromisloos en lucide. Zijn roem als filosoof mag dan te lijden hebben gehad onder het modieuze imago van het existentialisme, zijn fenomenologie van de menselijke psyche heeft de tand des tijds moeiteloos doorstaan.

ARTIKEL > Rawls' ideal en outlaw states: onverzoenbaar?

DOOR TOBIJN DE GRAAUW

John Rawls wil met zijn 'Law of Peoples' een niet-kosmopolitische visie geven op hoe samenlevingen met elkaar dienen om te gaan. De Law of Peoples is dan ook te beschouwen als 'buitenlandse politiek' voor liberale volkeren. Rawls schetst als ideaal een wereld waarin uiteindelijk alle samenlevingen de Law of Peoples (LP) accepteren en volgen. Wederzijds respect tussen volkeren en tolerantie staan voorop bij de wijze waarop Rawls voorstelt om met 'well-ordered peoples' om te gaan. Met zogenaamde 'outlaw states' dienen we volgens Rawls echter heel anders om te gaan: hier staan niet-tolereren en mogelijk zelfs interventie centraal. De vraag waar ik in dit paper antwoord op wil geven is:

Is wat Rawls zegt over het niet-tolereren van outlaw states compatibel met het ideaal dat hij in de Law of Peoples schetst?

Rawls' ideaal, is daarbij een wereld te creëren die uitsluitend bestaat uit well-ordered societies die zich aan hebben gesloten bij de 'Society of Peoples' (SP).¹

Wederzijds respect tussen liberal en decent peoples

Het basale idee van de LP is dat volkeren de belangrijkste morele actoren zijn – dus niet staten of individuen – en elkaar onderling dienen te respecteren.

In een tweede 'original position' besluiten 'liberal peoples' volgens Rawls tot de LP.² Dit geldt tevens voor 'decent peoples': "(...) the parties representing decent hierarchical societies adopt the same Law of Peoples that the parties representing liberal societies adopt".³ De reden hiervoor is dat ook zij well-ordered zijn: ze willen hun onafhankelijkheid veilig stellen en als gelijkwaardig worden gerespecteerd. Zo vormen de liberal en decent peoples, als de well-ordered peoples, de SP.

Rawls benadrukt dat het liberalisme niet mag worden opgelegd aan niet-liberale volkeren en stelt tolerantie centraal. Tolerantie is een vereiste, omdat het gebrek aan respect het zelfrespect van volkeren kan aantasten

en omdat dit "may lead to great bitterness and resentment".⁴ Het zijn de decent peoples die van liberal peoples tolerantie en acceptatie verdienen.

Burdened societies, de duty of assistance en niet-getolereerde outlaw states

In het tweede deel van de LP beschrijft Rawls hoe omgegaan dient te worden met de societies die *niet* well-ordered zijn, te weten 'burdened societies' en outlaw states.

Volgens Rawls hebben we tegenover burdened societies een 'duty of assistance'. Het doel van deze plicht is om burdened societies well-ordered te laten worden (lees: liberal of decent), zodat ze deel kunnen uitmaken van de SP. De duty of assistance houdt in dat well-ordered peoples de burdened societies helpen om hun politieke en sociale cultuur te veranderen.

Rawls geeft de volgende definitie van outlaw states: "certain regimes refuse to comply with a reasonable Law of Peoples".⁵ Waar burdened societies zich niet *kunnen* houden aan de LP, daar *willen* outlaw states zich niet houden aan de LP. Rawls geeft verder nog drie kenmerken van outlaw states. Ten eerste zijn ze gevaarlijk. Outlaw states bedreigen de 'security' en 'safety' van andere volkeren en streven ernaar hen te onderwerpen en domineren.⁶ Ten tweede voeren outlaw states oorlog om hun eigen belangen na te streven. Ten derde zijn outlaw states het enige type samenleving dat de mensenrechten niet respecteert en beschermt en vaak zelfs schendt.⁷

Liberal en decent peoples hebben onder de LP het recht om outlaw states niet te tolereren. Het weigeren om zulke staten te tolereren is een gevolg van liberalisme en 'decency'. Outlaw states zijn immers agressief en gevaarlijk en alle volkeren zijn beter

af (meer 'safe' en 'secure') als zulke staten veranderen, of als ze gedwongen worden te veranderen.

Uit Rawls' definitie van tolerantie kunnen we afleiden dat aan outlaw states wél sancties mogen worden opgelegd en dat ze niet worden erkend als vol en gelijkwaardig lid van de SP. Maar Rawls gaat nog verder: wanneer een outlaw state de mensenrechten schendt dan is deze "to be condemned and in grave cases may be subjected to forceful sanctions and even to intervention".⁸ Well-ordered societies hebben dus niet alleen het recht om niet te tolereren maar ook het recht om in te grijpen: ze mogen ('forceful') interventie plegen wanneer de mensenrechten ernstig worden geschaad, en ze mogen oorlog voeren tegen samenlevingen die agressief zijn, ofwel outlaw states.

Consequenties voor de burgerbevolking

Het niet tolereren van de outlaw states en de consequenties daarvan betekent voor de burgers, ofwel de inwoners van de outlaw states, dat zij de gevolgen zullen ondervinden van deze 'behandeling' door de well-ordered societies. Zij worden als burgers getroffen door de uitsluiting van de SP, de economische, militaire en diplomatieke sancties en de mogelijke interventies en oorlogsvoering.

Eén van de kenmerken van outlaw states is dat de mensenrechten niet worden erkend en gerespecteerd en vaak zelfs worden geschonden. Dit in ogenschouw genomen, samen met de overige (bovenstaande) kenmerken van outlaw states, kunnen we mijns inziens concluderen dat outlaw states samenlevingen zijn waarin de burgers onderdrukt worden en geen stem hebben in politieke besluitvorming. De burgers van outlaw states hebben dan ook vaak helemaal niet gekozen voor het (dictatoriale) regime dat hen onderdrukt en zelfs als ze er in eerste instantie wel voor hebben gekozen, dan betekent dit niet dat ze het bewind dat wordt gevoerd goedkeuren.

En precies hier zie ik een probleem: outlaw states worden niet getolereerd op grond van het bewind dat het (dictatoriale) regime van die samenlevingen voert, maar daarmee worden óók en misschien zelfs juist de burgers van die samenlevingen, die feitelijk niet verantwoordelijk zijn voor dat bewind, gedupeerd. De consequentie van het niet tolereren is dus dat grote groepen burgers buiten de boot vallen, puur en alleen omdat ze inwoners zijn van outlaw states.

Opvallend is dat Rawls zelf het bovenstaande onderschrijft. Hij benadrukt dat

1 Ik zal Law of Peoples in het vervolg aanduiden als LP en Society of Peoples als SP.

2 J. Rawls, 'The Law of Peoples' (Cambridge: Harvard UP, 1999), p.37, 41.

3 J. Rawls, 'The Law of Peoples', p. 64.

4 J. Rawls, 'The Law of Peoples', p. 61.

5 J. Rawls, 'The Law of Peoples', p. 5.

6 J. Rawls, 'The Law of Peoples', p. 48.

7 J. Rawls, 'The Law of Peoples', p. 80-81. Rawls benoemt niet expliciet dat outlaw states *altijd* de mensenrechten schenden, ik heb dit kenmerk afgeleid uit zijn definiëring van alle typen domestic societies. Hij geeft aan dat alle andere typen domestic societies de mensenrechten wél respecteren en beschermen. Daarnaast beschrijft hij de consequenties die het schenden van mensenrechten door outlaw states dient te hebben.

8 J. Rawls, 'The Law of Peoples', p. 81.

we drie groepen dienen te onderscheiden in een outlaw state: de 'leaders' en 'officials', de soldaten en de burgerbevolking.⁹ De leaders en officials zijn degenen die de oorlog hebben gewild en zijn begonnen. Rawls is het dus met me eens dat de burgerbevolking niet verantwoordelijk kan worden gehouden voor het bewind van de leaders en officials en hij pleit er dan ook voor dat de burgerbevolking (tenzij het onontkoombaar is¹⁰) niet direct mag worden aangevallen. Maar toch, de wijze waarop volgens de LP met outlaw states dient te worden omgegaan treft wel degelijk de burgers en lijkt geen rekenschap te geven van het voorgaande. De outlaw states worden immers als geheel niet getolereerd en de implicaties van deze niet-tolerantie zijn niet slechts gericht op de leaders en officials maar op de outlaw state als geheel.

Uitgaande van de fundamentele mensenrechten, is het mijns inziens niet voldoende dat bij het schaden hiervan well-ordered societies zullen interveniëren, tenminste niet wanneer Rawls, en dat doet hij, als ideaal schetst dat alle peoples in de wereld well-ordered zijn. Ondanks het toezien op en zorg dragen voor waarborging van fundamentele mensenrechten, is de situatie nog steeds dat de burgerbevolkingen van outlaw states gedupeerd worden door de niet-tolerantie. Hoe is deze 'dupering' te rechtvaardigen?

Kunnen outlaw states well-ordered worden?

In deze paragraaf zal ik ingaan op de vraag of outlaw states well-ordered kunnen worden. Daartoe zal ik allereerst een gedachte-experiment uitvoeren. Laten we ons eens een burdened society voorstellen: Tjambedistan. Deze samenleving is niet well-ordered, maar op basis van wederzijds respect tussen volkeren en het ideaal dat alle samenlevingen well-ordered zijn, hebben we de plicht (duty of assistance) om Tjambedistan well-ordered te helpen worden. We zijn druk bezig met het helpen opbouwen van 'just liberal or decent basic institutions', wanneer er op een dag een staatsgreep wordt gepleegd door een groep rebellen, aangevoerd door dhr. Odale, die zichzelf installeert als president, premier, legerleider én minister van Defensie. Het bewind dat Odale voert is dictatoriaal en agressief, zo zet hij aan tot etnische zuiveringen van een bevolkingsgroep die in het zuiden van het land leeft.

Deze coup heeft tot gevolg dat we niet

langer kunnen spreken van een burdened society, maar dat we nu te maken hebben met een outlaw state. Dit betekent dat de duty of assistance wegvalt en onze omgang met dit land verandert in niet-tolereren. Maar er is meer; omdat we nu van doen hebben met een outlaw state leggen we Tjambedistan sancties op en gaan we misschien zelfs over tot oorlogsvoering, er wordt nu immers een agressief en gevaarlijk bewind wordt gevoerd.

Wat ik met het bovenstaande gedachte-experiment wil aantonen is het volgende. Hoe we volgens Rawls met een niet well-ordered society om dienen te gaan blijkt uiteindelijk vooral te worden bepaald door welk regime er in een land aan de macht is. Dit toont aan dat de 'status' van een samenleving, bijvoorbeeld doordat er een coup plaatsvindt, van de ene op de andere dag kan veranderen. Een groep rebellen, een dictator die de macht grijpt, bepaalt zo uiteindelijk het lot van alle burgers. Ook hier is mijn conclusie dat de burgers de dupe zijn: door een staatsgreep, die plaatsvindt buiten de verantwoordelijkheid van de burgerbevolking om, lijken de kansen om well-ordered te worden ineens geheel verkeken. Van hulp bieden wordt overgeschakeld naar niet-tolereren. Ik vind het problematisch dat de mogelijkheden om well-ordered te worden danig afhankelijk zijn van het handelen van een aantal personen (de leaders en officials van outlaw states) en van het aan- of afwezig zijn van onderdrukkende regimes. Een werkelijke rechtvaardiging van de criteria die leiden tot het uiteindelijk wel of niet well-ordered kunnen worden, wordt door Rawls niet gegeven.

Iets anders dat opvalt is dat Rawls, die in zijn theorie volkeren centraal stelt als de morele actoren, in het geval van outlaw states niet langer spreekt van peoples of societies, maar van *states*. Het wordt niet precies duidelijk waarom Rawls hier kiest voor een wijziging in terminologie, maar dit lijkt wel aan te sluiten op zijn omgang met outlaw states. Immers, er is hier niet langer sprake van wederzijds respect tussen volkeren: in plaats daarvan is het niet-tolereren van staten gekomen. Zonder hier op de discussie in te gaan of een kosmopolitische visie die individuen in plaats van volkeren centraal stelt rechtvaardiger is dan de niet-kosmopolitische visie van Rawls, wil ik erop wijzen dat de 'dupering' van grote groepen burgers door Rawls' omgang met outlaw states niet aan de orde zou zijn wanneer Rawls individuen centraal zou stellen. De 'dupering' van al deze individuele burgers zou dan immers om rechtvaardiging vragen, terwijl nu slechts

een rechtvaardiging behoeft te worden gegeven van de omgang met een groep. Daarbij ben ik van mening dat Rawls, om aan deze kritiek te ontkomen, wél zou moeten onderbouwen waarom hij in het geval van outlaw states niet langer spreekt van peoples maar van states. Volgens Rawls' ideaal zijn outlaw states in staat om well-ordered te worden en dus als volkeren te worden gerespecteerd, maar dit strookt niet met zijn benadering in de LP zoals we die tot nu toe hebben gezien.

Hoe kunnen outlaw states nu well-ordered worden wanneer de omgang met outlaw states slechts bestaat uit niet-tolereren? Begrijp me goed, het punt dat ik hier wil maken is niet dat ik vind dat outlaw states *wel* moeten worden getolereerd: ik ben het er mee eens dat de agressie, dreiging, oorlogsvoering, schending van mensenrechten etc. geen respect verdienen. Het punt dat ik wil maken is juist dat de omgang met outlaw states naar mijn mening méér zou moeten behelzen dan het niet-tolereren dat Rawls voorstelt, wil men tot een wereld komen waarin alle volkeren well-ordered zijn. Rawls benadrukt dat het van groot belang is dat outlaw states veranderen, maar laat in het midden hoe de well-ordered societies dit kunnen bereiken, en laat verdere invulling over aan de politiek.¹¹ Ik vind dat hier een lacune zit in de theorie van Rawls. De omgang met outlaw states zoals hij die in de LP voorstelt dient naar mijn idee nader te worden ingevuld, omdat er met de huidige invulling geen mogelijkheden lijken te zijn voor outlaw states om well-ordered te worden en omdat deze invulling zelfs de dupering van grote groepen burgers tot gevolg heeft, die mijns inziens niet rechtvaardigbaar is.

Bronvermelding

Nussbaum, M. "Woman and theories of global justice. Our need for new paradigms", in D. Chatterjee (red.), *The ethics of assistance. Morality and the distant needy*. (Cambridge: Cambridge UP, 2004), pp. 147-176.

Rawls, J. *The Law of peoples*. Cambridge: Harvard UP, 1999.

Dit is in ingekorte versie van een paper dat door Tobijn de Graauw werd geschreven voor het vak Mondiale Rechtvaardigheid. Deze cursus werd dit studiejaar in periode 1 gegeven door Dhr. Jos Philips.

9 J. Rawls, 'The Law of Peoples', p. 94.

10 In het geval van 'supreme emergency exemption', zie J. Rawls, 'The Law of Peoples' p. 98-101.

11 J. Rawls, 'The Law of Peoples', p. 93.

ARTIKEL > **Ontsluieren en tonen**

Filosofie en literatuur in het existentialisme

DOOR HANS VAN STRALEN

.....

Veel filosofen en theologen gaan er ten onrechte vanuit dat existentialistische literatuur een illustratie van wijsgerige inzichten voor het grote publiek is. Aldus kennen zij aan dit soort teksten een wetenschappelijke status toe, waartegen de roman zich evenwel verzet. Romans uiten geen proposities en als ze dat al doen, dan staat de bewijsvoering daarvan in dit soort teksten niet ter discussie. In *La nausée* (1938) van Sartre kunnen we nergens expliciet lezen dat het 'être-en-soi' (het zijn-op-zich, dat van de dingen) contingent is, maar dit inzicht wordt wel getoond, tastbaar gemaakt in de beschrijvingen van het hoofdpersonage Roquentin. Daarom heeft existentialistische literatuur een veel sterkere ethische lading dan de filosofie van deze stroming, of beter: deze romans willen door het tonen van negatieve wegen, die de personages ingeslagen zijn, de lezer tot positief gedrag bewegen. Aldus sluit existentialistische literatuur nauw aan bij het katharsis-concept van Aristoteles, die beweerde dat literatuur – als we voor het gemak de contemporaine definitie daarvan naar zijn poëtica transponeren – allereerst 'angst & medelijden' bij de lezer diende te bewerkstelligen, opdat hij een geestelijke reiniging, een 'katharsis' kon ondergaan. Sartre vertaalde dit Griekse concept in termen van 'engagement', een begrip dat zich onder invloed van de oorlogsdreiging in de jaren dertig in West-Europa steeds dominanter in de literatuur ging manifesteren.

Het is dus niet zinvol, zoals Nussbaum, te spreken over de epistemologie van Proust, of in navolging van de filosoof Bakker de schrijver Sartre gelijk te stellen aan diens personages. Ook dient men zich ervoor te hoeden termen uit het wijsgerige taalspel – in de betekenis die Wittgenstein daaraan gegeven heeft – op de literaire tekst te projecteren, zoals dat in het werk van de neerlandicus Kamerbeek het geval is. Begrippen als 'categorie' en 'substantie' kan men niet straffeloos naar romans, en zeker niet naar poëzie, transponeren; ze dienen – indien mogelijk – naar het literaire taalspel vertaald te worden. Literatuur geldt in eerste instantie immers als een autonoom esthetisch taalbouwsel dat, in tegenstelling tot wijsgerige teksten, (vaak opzettelijk) een groter aantal 'open

plekken' (de term is ontleend aan de fenomenologie van Ingarden) genereert. Deze zogenaamde 'Unbestimmtheitsstellen' geven de lezer de ruimte om zijn fantasie en zijn kennis van de werkelijkheid te benutten teneinde de literaire tekst betekenis te geven. Dit in tegenstelling tot filosofisch werk, waarin de schrijver – hoewel men hier uiteraard ook niet aan 'open plekken' kan ontsnappen – veeleer naar ondubbelzinnige uitspraken streeft.

Om het een en ander te concretiseren wil ik nu op twee typisch existentialistische motieven ingaan, die men vergeefs in de filosofie van deze stroming zal aantreffen: de gesloten ruimte en de afwezige handeling. In het eerste geval betreft het een materiële afgrenzing van de buitenwereld, waarin het personage – vaak samen met de beruchte existentialistische 'ander' – opgesloten zit. De bedoeling van een dergelijke beschrijving is helder: door deze – vaak gedwongen – opsluiting moeten de personages zich met elkaar uitzetten en er via de nodige confrontaties het beste van zien te maken. Een duidelijk voorbeeld zijn de drie personages uit Sartres *Huis clos* (1944), die in de gesloten ruimte van de hel elkaars bestaan moeten zien te verdragen. Maar men kan ook denken aan het verhaal *Le mur* van dezelfde auteur: krijgsgevangenen in een cel worden aldaar onder druk gezet om de verblijfplaats van hun kameraden te onthullen. In het werk van Camus moet in de eerste plaats *La peste* (1947) genoemd worden, waarin de stad Oran na een epidemie hermetisch van de buitenwereld afgesloten wordt. In zijn novelle uit 1956, *La chute*, is het zogenaamde 'malconfort' dominant gethematiseerd. Het betreft hier een middeleeuwse martelkamer, waarin de veroordeelde staan noch liggen kon. Het hoofdpersonage Clamance voelt zich, nadat hij passief toegekeken heeft toen een vrouw in zijn directe omgeving zich van het leven beroofde, ook een schuldige gevangene als hij zijn existentiële positie met die van de veroordeelde in het 'ongerief' vergelijkt.

Deze vaststelling brengt mij op het tweede motief: de afwezige handeling. Het betreft hier een daad in existentialistische literatuur, die men in alle redelijkheid kan verwachten en die – juist omdat hij niet

voltrokken wordt – zo sterk opvalt. Clamance uit *La chute* voltrok uiteraard zo'n 'handeling' toen hij namelijk *niet* ingreep. Zulk gedrag manifesteert zich het meest frequent tijdens zogenaamde grenssituaties, omstandigheden die veel druk op het individu uitoefenen en waarin elke beslissing grote gevolgen heeft voor zijn verdere leven en dat van anderen. Een eerste reactie van de mens is inderdaad om dan in eerste instantie niets te willen doen, omdat men zich door zo'n situatie overweldigd voelt – men denke aan oorlogen, ziektes, epidemieën, aanslagen – of omdat men zich niet in staat acht adequate beslissingen te nemen. Op het moment dat zo'n reactie zich echter tot een levenshouding ontwikkelt, kunnen we van het 'Men' – de term is van Heidegger – spreken; het betreft hier het menstype dat zich hoe dan ook niet met de situatie en de ander wil engageren en daarom op kritiek kan rekenen.

Vaak wordt beweerd dat existentialistische literatuur over 'vrijheid' en 'engagement' gaat, maar ik wil daar kanttekeningen bij plaatsen. In Sartres *theorieën* staan deze begrippen inderdaad centraal, maar in de concrete situatie, en dat komt treffend in zijn romans naar voren, blijken mensen volgens deze Franse auteur de kwade trouw en de passiviteit, als schaduwkanten van de genoemde thema's, te verkiezen. Uiteraard dient deze wijze van portrettering een ethisch doel in het literaire existentialisme: Clamance, maar ook andere personages krijgen de morele rekening van hun lijdzame gedrag direct gepresenteerd. Aldus kan men stellen dat de filosofie en de literatuur van deze stroming naadloos op elkaar aansluiten: in het eerste geval beschrijft men via een fenomenologische benadering de grote existentiële topoi. Het literaire werk daarentegen toont via specifieke personages en hun lotgevallen de wijze, waarop deze thema's in de concrete situatie gestalte krijgen.

Hans van Stralen is docent en onderzoeker in de literatuurwetenschap, momenteel aan de UU en de VU. Van Stralen studeerde tevens theologie en filosofie en schreef een scriptie voor Algemene Literatuurwetenschap met de titel "Kwade trouw, over de relatie tussen Sartres literaire en filosofische werk".

MIJN HELD > Georg Büchner

DOOR MICHA WERNER

Wie mijn held is? Mijn held? Ik weet het niet... Het woord "held" behoort tot de woorden die je in het Duits nauwelijks zonder ironie kan gebruiken. Dat heeft natuurlijk alles met de Duitse geschiedenis te maken: met het feit dat het woord "held" te vaak en te grof is misbruikt door en voor mensen die zeker geen helden waren. Dus gebruik je in het Duits de uitdrukking "Jij bent echt een held!" alleen nog om op een ironische manier te zeggen "Jij bent echt een idioot!".

Maar ook al zou ik ze niet zomaar helden noemen, er zijn toch veel mensen die ik bewonder; en één ervan die ik niet alleen geestdriftig bewonder, maar voor wie ik ook een diepe sympathie voel is Georg Büchner.

Als je naar het leven van een beroemd persoon kijkt ben je vaak slachtoffer van een soort gezichtsbedrog. Omdat vooral de belangrijke werken, daden en uitspraken van hem overgeleverd zijn, krijg je aanvankelijk de misleidende indruk dat in zijn leven helemaal niets gebeurd is wat onbelangrijk, triviaal of gemeen was. Soms wordt deze indruk dan gecompenseerd of zelfs overgecompenseerd zodra je begint ook brieven of dagboeken of de getuigenissen van tijdgenoten te lezen. Büchner is in dit opzicht een uitzondering. Ook als je alles van hem en over hem gelezen hebt, heb je nog steeds het gevoel dat zijn leven op een onbegrijpelijke manier geconcentreerd, gedistilleerd of gecondenseerd was. Zijn leven was simpelweg te kort om ruimte voor veel onbelangrijks open te laten.

Toen Büchner op 19 februari 1837 in Zürich overleed, was hij maar 23 jaar oud. Niettemin leek hij eerder vier levens dan slechts één achter de rug te hebben: een leven als revolutionair, als moedige agitator met een bewonderenswaardig historisch oordeelsvermogen die tot de progressiefste intellectuelen van zijn tijd behoorde, een leven als schrijver wiens veelzijdige toneelstukken en proza nog steeds de le-

zers en toneelbezoekers bezielen en betoveren, een leven als erkend wetenschapper die nauwkeurig empirisch onderzoek en natuurfilosofische speculatie wist te verenigen, en tenslotte een persoonlijk leven als zeer verantwoordelijke zoon, als betrouwbare vriend en als tedere minnaar van zijn verloofde Wilhelmine Jaeglé.

Büchner is op 17 oktober 1813 in de buurt van Darmstadt geboren. Zijn vader was arts, zijn moeder de dochter van een regeringsfunctionaris. Dus leek het niet noodzakelijk dat Büchner niet alleen een burgerlijke revolutionair, maar zelfs een sociaalrevolutionair zou worden. Vanaf november 1831 studeert hij in Straatsburg geneeskunde. Hij legt er al snel contact met politieke kringen. Ook verlooft hij zich met Wilhelmine (Minna) Jaeglé, de dochter van zijn huisbaas. Vanaf herfst 1833 vervolgt hij zijn studie in Gießen. Maar hij vergeet daar noch Minna, noch de politiek.

Al in een schoolopstel had Büchner geschreven "daß das Leben selbst Zweck

De machteloosheid van het individu tegenover de sociale omstandigheden en het historisch mechanisme is een van de leidmotieven in Büchner's letterkundig werk – Sartre's *Les mains sales* en *L'engrenage* zijn in dit opzicht eigenlijk een slappe remake.

sei, denn: Entwicklung ist der Zweck des Lebens, das *Leben selbst ist Entwicklung, also ist das Leben selbst Zweck*?. Nu zag hij zich, in het politiek achterstallige herzogdom Hessen, geconfronteerd met een sociale situatie, waarin de achtergestelde meerderheid helemaal geen kans had zich te ontwikkelen. Maar Büchner verstart niet in zijn depressie. Begin 1834 richt hij met samenzweerders de *Gesellschaft der Menschenrechte* op, na het voorbeeld van de Franse *Société de Droits de l'Homme et du Citoyen*. In juli 1834 verschijnt als illegaal vlugschrift Büchner's sociaal-revolutionair pamflet *Der Hessische Landbote*. Dit stuk, een felle oproep tot weerstand

tegen uitbuiting en onderdrukking, behoort zonder enkele twijfel tot het sterkste politieke proza dat ooit in het Duits is geschreven. Het is indrukwekkend hoe wijs en precies deze jonge vent de recente geschiedenis van het revolutionaire Frankrijk wist uit te leggen; in een taal, die heel simpel is, maar ook uitermate beeldend. Maar de overtuigingskracht van de *Landbote* is niet voldoende uit zijn retoriek en intellectuele helderheid te verklaren. Deze kracht stamt uiteindelijk uit de geloofwaardigheid van Büchner's verontwaardiging over de toenmalige maatschappelijke verhoudingen, die gebaseerd is op zijn solidariteit, zijn diepe mededogen met de vernederde, marginaliseerde, rechteloze mensen. Het complot van hem en zijn vereniging wordt echter snel verraden. Meerdere samenzweerders werden gearresteerd, gemarteld, zitten jaren in de gevangenis. Een van hen, Weidig, pleegt na twee jaar in gevangenschap zelfmoord.

Büchner zelf – wiens ouders niets zekers over zijn revolutionaire activiteiten weten, maar hem toch naar huis roepen omdat zij verdenking koesteren – weet dat hij gauw zou moeten vluchten. Tijdens de volgende maanden leidt hij een dubbel leven. Hij

werkt voor zijn studie in het medisch laboratorium van zijn vader. Clandestien zet hij echter daadkrachtig zijn politieke activiteiten voort. En hij doet stiekem nog iets anders. In januari en februari 1835, terwijl de politie hem en zijn groep steeds meer in het nauw drijft en zijn ouders nog geen idee heb-

ben van hoe gevaarlijk de situatie van hun zoon al is, schrijft hij 's nachts zijn eerste drama *Danton Tod*, hopen dat het honorarium hem de vlucht mogelijk zal maken. Volgens Büchner ontstaat dit stuk, een historisch drama over een episode in de Franse revolutie, in vijf weken. Büchner beschrijft niet alleen de innerlijke conflicten van de revolutie, maar ook de spanning tussen individuele intenties en de eigenzinnigheid van de geschiedenis. De machteloosheid van het individu tegenover de sociale omstandigheden en het historisch mechanisme is een van de leidmotieven in Büchner's letterkundig werk – Sartre's *Les mains sales* en *L'engrenage*

zijn in dit opzicht eigenlijk een slappe remake. Al in maart 1834 schreef Büchner in een brief aan zijn verloofde over “het gruwelijke fatalisme van de geschiedenis” en het “geweld van de menselijke verhoudingen”. Maar hij schreef daarin ook dat hij geen guillotines was, en ook als auteur van Dantons Tod gedraagt hij zich nooit als een cynicus maar blijft steeds vol sympathie voor zijn personages die onder het geweld van de geschiedenis lijden, ook al zijn zij helemaal geen heiligen. Dit opkomen voor het leidende individu leidt trouwens tot atheïstische conclusies: “Man kann das Böse leugnen, aber nicht den Schmerz [...]: warum leide ich? Das ist der Fels des Atheismus. Das leiseste Zucken des Schmerzes, und rege es sich nur in einem Atom, macht einen Riß in der Schöpfung von oben bis unten.” Maar Büchner’s concrete solidariteit of sympathie zelfs met de uitgestotene, misdadiger en waanzinnige is ook bepalend voor de esthetiek van zijn literaire werken. Volgens hem zijn ideeëndrama’s, die niet de realiteit van concrete personen maar abstracte constructies weergeven, niet alleen saai en gekunsteld, maar zelfs verwerpelijk omdat zij het reële leven minachten.

Büchner kan niet wachten tot *Dantons Tod* op juli 1835 verschijnt. Op 9 mei – inmiddels is een arrestatiebevel tegen hem uitgevaardigd – vlucht hij met hulp van zijn moeder naar Straatsburg.

Tijdens zijn tweede verblijf in Straatsburg schrijft hij nog een stuk in proza, *Lenz*, een drama, *Leonce und Lena* en begint met het werk aan een verdere drama, *Woyzeck*. In *Lenz* gaat het om een historisch figuur, de schrijver Jakob Michael Reihhold Lenz, wiens psychische ziekte door Büchner opvallend gevoelig wordt beschreven. Ook ontwikkelt Büchner in *Lenz* zijn esthetische overtuigingen: volgens Lenz (en Büchner) is het literair realisme een uitdrukking van sympathie voor alles wat leeft, ook al is het nog zo lelijk. Op grond van deze ‘esthetiek van het lelijke’, maar ook vanwege zijn montage-techniek (het gebruik van originele bronnen als deel van zijn werken) wordt Büchner terecht als een voorloper van het literaire moderne, het naturalisme en expressionisme, beschouwd – het is dus niet toevallig dat zijn toneelstukken pas in de 20e eeuw een groot succes worden. *Leonce und Lena* is een betoverende komedie, een luchtig blijspel in een sfeer van decadente melancholie, die de veelzijdigheid van Büchner als schrijver vertoont. *Woyzeck* handelt over een soldaat, die door zijn ritmeester gepest en door een arts voor me-

dische experimenten misbruikt wordt en die uiteindelijk, in een psychisch gestoorde toestand, zijn vrouw vermoordt. Weer is een thema van dit stuk het geweld van de sociale verhoudingen, maar het omvat ook een aanval tegen een onmenselijke wetenschap.

Dit laatste thema is voor Büchner niet alleen als schrijver interessant, in Straatsburg werkt hij ook weer heel intensief als wetenschapper, vooral op het gebied van biologie. Maar hij is ook heel geïnteresseerd in wijsbegeerte en werkt aan een hoorcollege over Descartes en Spinoza. In het voorjaar 1836 presenteert hij in Straatsburg zijn eerste grote wetenschappelijke verhandeling *Mémoire sur le système nerveux des barbeaux*. Dezelfde tekst wordt van de Universiteit Zürich als proefschrift erkend. Büchner wordt er op 5 november 1836 privé docent, en de Universiteit is van plan Büchner als hoogleraar voor vergelijkende anatomie in dienst te nemen. Helaas is dat niet meer mogelijk. Büchner wordt in januari 1837 ziek. Op 27 januari denkt hij dat hij weer gezond is en schrijft aan Minna, die nog in Straatsburg zit: “... ich habe keine Lust zum Sterben und bin gesund wie je.” Maar begin februari wordt duidelijk dat hij tyfus heeft. Op 17 februari komt Minna en kan nog met hem spreken voordat hij twee dagen later overlijdt.

Ook in Büchner’s wetenschappelijk werk is nog de overtuiging van de leerling – dat het leven een doel op zich is – herkenbaar: “Die Natur handelt nicht nach Zwecken”, schrijft hij, “sondern sie ist in allen ihren Äußerungen sich unmittelbar selbst genug.” En deze afwijzing van een teleologisch beeld van de natuur betekent voor Büchner niet de natuur waardeloos te maken. Integendeel: alleen als je erkent dat de natuur in elk organisme een doel op zich is, zie je de schoonheden van de natuur: “Le nature est grande en riche”.

Wat Büchner zo bijzonder maakt is kennelijk niet alleen zijn veelzijdigheid, maar ook de innerlijke eenheid in al zijn – persoonlijke, morele, politieke, esthetische en wetenschappelijke – uitingen. Het is zijn diepe overtuiging van de intrinsieke waarde van elk levend wezen en diens ontwikkeling die op al deze verschillende gebieden duidelijk wordt. Als de politieke beweging waarvoor Büchner stond de Duitse geschiedenis bepaald had, zou het waarschijnlijk nu ook mogelijk zijn, het begrip “held” zonder enige scrupules te gebruiken.

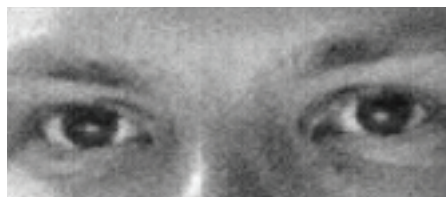
STELLING > **Wat is de hel voor jou?**

Robbert Esbach, eerstejaars >

'Eenmaal beland in de hel zult gij als eeuwige slaaf, gebonden door kettingen, de belichaming van het kwaad dienen: Satan. Kortom, een hele vervelende situatie. Je schijnt in deze situatie te zijn gekomen omdat je, in het leven wat voorafging aan deze hel, gezondigd hebt als mens zijnde. Je hebt daden verricht die volgens God niet door de beugel konden en de deur naar de hemel bleef voor jou gesloten. In plaats daarvan kom je dus in de hel, een nogal onaangename situatie schijnt (als je gelovigen moet geloven). Het is een plek, dan wel een situatie, waarin jij je bevindt die zo verschrikkelijk vervelend is dat jij je er eigenlijk geen voorstelling bij kan maken. Het is de ergste straf die jij je als individu eigenlijk niet kan bedenken. Maar toch verwijzen mensen wel eens in bepaalde situaties, wanneer zij zich verreweg van prettig voelen, naar de hel ("ik ben door een hel gegaan om..."). Ik denk dat dit alles nog niks is vergeleken met de "echte" hel en dat wij mensen al snel denken dat er iets is als een hel op aarde wanneer er iets vervelends op ons pad komt. Anders gezegd: het zou zich voor kunnen doen in de hel, maar als dit gebeurt dan is dat maar een klein deeltje van het grote ongeluk wat nog volgt.

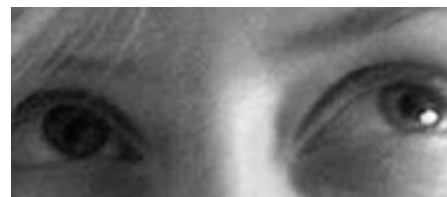
Ik denk dat het woord "hel" verwijst naar een oneindige opeenvolging van vervelende situaties zonder hoop op een einde van deze periode, omdat hoop de eerste stap is richting een teleurstelling in deze context. Je kan niet weten wat de hel voor jou in petto heeft, want alles wat wij als mensen kunnen bedenken is nog niks vergeleken met wat de brandende onderwereld ons te bieden heeft.'

Floris van Proosdij, vijfdejaars >

'Mijn persoonlijke hel zou wel eens het schrijven van een scriptie kunnen zijn, ik vermoed echter dat in deze rubriek een andere invulling van mij wordt verlangd. Afgelopen voorjaar bezocht ik de plek die voor mij de hel vertegenwoordigt, het voormalig vernietigingskamp Auschwitz II Birkenau. Ik ben namelijk overtuigd van het bestaan van bepaalde 'gedeelde morele intuïties'. Deze intuïties laten ons zien wat we 'goed' danwel 'slecht' achten, en daarmee geven ze een richting aan ons 'moreel kompas'. Ons bewustzijn vertelt ons dat dit ons distinctief menselijk maakt: het vermogen dit onderscheid te kunnen maken, een keuze hierin maken, hier vervolgens naar te handelen, en onszelf in dit proces als moreel subject te ervaren.

Er zijn uiteraard talloze redenen waarom Auschwitz de hel genoemd kan worden. Ik ben hier echter geïnteresseerd in de manier waarop er een proces van ontmenselijking plaatsvindt, nog naast de 'bewuste' onmenselijke behandeling van gevangenen door SS'ers. Op een plek als Auschwitz verdwijnt het geschetste zwart-wit scenario van moraliteit volledig. Slachtoffers blijken ook daders, zoals in het geval van de Joodse Sonderkommando's die assisteerden bij het vernietigingsproces. Dagelijkse vragen als: boven of onder in het stapelbed? Lig je beneden, wordt je 's nachts ondergescheten en 's morgens krijg je het eerste klappen. Het hele systeem van Auschwitz functioneerde zo, dat gevangenen tot een louter dierlijke standaard gedegradeerd werden. In een dergelijke omgeving verliest het moreel kompas van een mens volledig de oriëntatie, en daarmee verliest iemand in essentie zijn gevoel van menselijkheid. Er is geen enkel besef meer van 'goed' of 'kwaad'. Een subject ervaart zichzelf niet meer als moreel subject; uitsluitend nog als wezenloze entiteit. Wat overblijft is een kale, winderige, dorre vlakte ergens in Polen waar slechts houten paardenstallen bevolkt door beesten de horizon onderbreken. Dat, naar mijn idee, is de hel.

Liesbeth Schoonheim, tweedejaars >

'Tsja, daar ging het mis: de blik van de ander die je reduceert tot wat hij ziet en tot de naam van het personage wiens rol je toevallig speelt. Maar is het niet nog vervelender een rol te willen spelen, maar geen idee te hebben hoe je dat geloofwaardig kan doen? Ik sta op het podium, ik weet de zinnen, de gebaren, de intonatie. Ik speel mijn rol en tijdens de eerste woorden denk ik al: nee. Je kan het nog een keer proberen, je heel hard proberen in te leven in je personage maar het gevoel samen te vallen met je personage is je al ontglipt. In plaats van de prachtige vertolker die je diep van binnen toch echt bent, ben je de zure toneelrecensent van het NRC. Hoewel je van elke mogelijke gemoedstoestand weet welke bewegingen er bij horen en welk stemmetje, kan je maar geen grip krijgen op hoe je je in die situatie daadwerkelijk voelt. En het erge is: ik kan het nog geeneens afschuiven op de zenuwen.

Ik denk dat veel van mijn ongeloofwaardige momentjes vooral het gevolg waren van een overdaad aan zelfbewustzijn, aan te grondige zelf-analyse. Zodra je merkt dat je valt, lig je meestal al bijna op de grond. Zodra je door hebt dat je rouwt, houdt of mist, heb je ook door dat je daar niet meer volledig mee bezig bent. En hoewel het voor het ontwikkelen van mooie theorieën en gedachten een scherp geestesoog heel handig is, vergeten we soms dat we niet alleen kunnen zien, maar ook kunnen voelen hoe een vinger strekt, een rug rilt of een hoofd schudt. Vervreemding. Daar is geen ander voor nodig. De hel, dat is van alles iets voelen, maar van niets alles. En geen idee hebben hoe je dat kan veranderen.'

AFSTUDEERRUBRIEK > Verder met onderzoeken

DOOR THOMAS FOSSEN

Voor degenen die net als ik na het afronden van hun studie het gevoel hebben dat ze net begonnen zijn, biedt een promotieplaats de mooiste baan die er is: vier jaar lang onderzoek doen en een hele lange scriptie schrijven. Een promovendus (ook wel bekend als AIO: assistent in opleiding) wordt geacht een proeve van bekwaamheid af te leggen: het schrijven van een proefschrift (ofwel dissertatie) waarin hij of zij toont over de onderzoekscapaciteiten en kennis te beschikken die hem kwalificeren als onderzoeker op een bepaald vakgebied (in mijn geval de politieke filosofie). Succesvolle afronding van deze taak leidt tot de toekenning van een doctorstitel, voorwaarde voor een eventuele wetenschappelijke carrière.

Wat maakt promoveren in de politieke filosofie zo leuk? Voor mij is het vooral de vrijheid om me bezig te houden met een onderwerp dat me boeit en de zelfstandigheid die samengaat met het invullen geven aan een eigen intellectueel project. Een promovendus heeft jeuk, en mag zelf krabben. (In ieder geval de fortuinlijke promovendus zoals ik, die z'n eigen onderzoeksvoorstel heeft mogen schrijven in plaats van een project uit te voeren dat een professor heeft bedacht). *Scratch where it itches*. Jammer is alleen dat hij bij aanvang nog niet precies weet waar de jeuk zit. Het promotietraject begint dan ook met een zoektocht naar de juiste vraag. Dat is misschien vreemd aangezien een promovendus over het algemeen begint met een (al dan niet zelf geschreven) onderzoeksvoorstel. Maar dat is tot op zekere hoogte flexibel (afhankelijk van de begeleider) en kan opnieuw geformuleerd worden. Belangrijk is om in ieder geval uit te gaan van een intuïtie dat over een bepaald onderwerp meer gezegd kan worden dan in de bestaande literatuur gebeurt. Hoe dat precies gestalte krijgt moet blijken in de loop van het onderzoek.

De andere kant van deze medaille van vrijheid en zelfstandigheid is dat ik er als promovendus verantwoordelijk voor ben dat er na vier jaar een boek ligt. Maar het helpt om niet op te kijken tegen het project als geheel maar het stap voor stap aan te pakken. Daarbij geldt in de filosofie dat wat je schrijft van jezelf is. Anders dan bij een beleidsnota, om maar iets te noemen, is filosofisch werk sterk verbonden met je identiteit. Het moet continu

zelfkritiek weerstaan, om maar te zwijgen van de kritiek van anderen. Het vergt dan ook behoorlijk wat motivatie en vertrouwen om het project in gang te houden. Mij heeft het geholpen om mee te doen aan conferenties en een artikel te schrijven. Als zulke kleinere dingen goed gaan, geeft dat vertrouwen dat het met het project op de lange termijn ook goed komt.

Het eerste jaar van mijn promotie is vooral een intensieve nadere kennismaking met het vakgebied geweest, enerzijds inhoudelijk door veel te lezen en zo een

beter overzicht te krijgen en een beter oog voor kwaliteit, en anderzijds door het reilen en zeilen van het academische wereldje te leren kennen. Ik merkte al snel dat promoveren meer inhoudt dan het schrijven van een proefschrift. Promoveren blijkt verre van eentonig. Naast onderzoek wordt een AIO geacht zowel onderwijs te geven (aan studenten) als te volgen (binnen een zogenaamde onderzoeksschool). Ik vind vooral het geven van onderwijs erg leerzaam, niet alleen omdat er als docent van je verwacht wordt dat je de teksten van binnen en van buiten kent (wat voorbereiding vergt), maar vooral ook omdat het uitleggen en bediscussiëren van zo'n tekst met studenten andere vaardigheden vergt dan een discussie met vakgenoten.

Daarnaast heeft mijn eerste jaar als AIO mij een kijkje gegeven in de academische keuken. Ik heb kennisgemaakt met het publicatieproces waarin door middel van *peer review* artikelen door anonieme collega's worden beoordeeld, met inter-

nationale conferenties, en natuurlijk met collega's aan de eigen faculteit. Hieruit is mij vooral gebleken dat je filosofie niet in je eentje doet. Discussies met anderen en feedback op geschreven stukken zijn essentieel voor de kwaliteit van je werk. Om dit te bevorderen ben ik met collega's een discussiegroep begonnen voor jonge onderzoekers in de politieke filosofie in Nederland en België. Het is erg leerzaam (en gezellig) om zo elkaars werk te bespreken.

Zo'n kijkje in de keuken levert ook een nuchtere blik op. Internationale conferenties leveren inhoudelijk weinig op. De kwaliteit van de bijdragen varieert sterk, grote namen (de *hot-shots*) trekken buitenproportioneel veel aandacht en onbekenden weinig. Wat vooral belangrijk blijkt is mensen te leren kennen die met hetzelfde onderwerp bezig zijn, waarmee je ideeën en commentaar kunt uitwisselen. Wat ook opvalt is dat de academische wereld (net als de rest van de wereld) draait om reputaties. Bij het beoordelen van filosofisch werk wordt vaak in eerste instantie gekeken naar de status van het tijdschrift of de uitgeverij waar het is verschenen en naar de reputatie van de universiteit waaraan de auteur is verbonden. Pogingen om de kwaliteit van filosofisch onderzoek, van onderzoekers zelf, en van instituties meetbaar te maken blijven gericht op kwantiteit (zoals het aantal publicaties in toptijdschriften, het aantal keren dat een publicatie wordt geciteerd). Voor iemand die aan de slag wil in deze wereld is het zaak om vooral volle bak mee te draaien. Als promovendus is het niet voldoende om een goed proefschrift te schrijven. Om een vervolgaanstelling in de wacht te slepen moet je daarnaast een paar publicaties kunnen laten zien.

Voor mij moet nog blijken of ik dat wil en kan. Voor de komende drie jaar heb ik in ieder geval een uitdagend project, een uitdagende en afwisselende functie.

INTERVIEW > PRIJS JONG DOCENTENTAENT EN DE DOCENTENPRIJS

Door: Dascha During

Ieder jaar reikt de Universiteit Utrecht de Prijs Jong Docententalent en de Docentenprijs uit, welke bestaat uit een reisbeurs van respectievelijk 2000 en 5000 euro. De studenten wijsbegeerte hebben via een poll op de website van de FUF hun stem uitgebracht, en dit jaar zullen Thomas Nys en Piet Steenbakkers onze studie vertegenwoordigen. De studentenleden van de opleidingscommissie hebben de voordracht opgesteld en verschillende bijlagen verzameld, waaronder CV, adhesiebetuigingen uit de onderwijsomgeving en vakevaluaties. Een elfkoppige jury zal eind januari bekend maken welke kandidaten genomineerd zijn, waarna de bijbehorende studieverenigingen nadere toelichting met betrekking tot de voorgedragen docenten zullen verschaffen. 5 Maart 2008 zal de winnaar bekend gemaakt worden, welke de daadwerkelijke prijs op 26 maart tijdens de Dies van de Universiteit Utrecht door de rector magnificus uitgereikt zal krijgen.

Hieronder zijn stukken opgenomen van de interviews met Thomas Nys en Piet Steenbakkers, welke als bijlage zijn opgenomen bij de voordrachtsdocumenten.

Thomas Nys:

“Filosofie van de Geest is een moeilijk vak en deze cursus is bedoeld voor eerstejaarsstudenten. Dat maakt dat er heel wat achtergrondbegrippen uitgelegd moeten worden en die filosofische context is erg ruim. Verschillende thema’s uit de taal- en wetenschapsfilosofie moeten bijvoorbeeld aan de orde komen. Daarnaast maak ik ook regelmatig uitstapjes naar de wijsgerige antropologie en de ethiek. Soms voel ik me daar een beetje schuldig over omdat ik dan strikt genomen wat afwijk van het eigenlijke thema, maar ik hoop dat de studenten mij die (in mijn ogen relevante) intermezzi vergeven. Wat de niet-filosofische context betreft, kan mijn cursus nog verbeteren, denk ik. De historische achtergrond verdient meer aandacht en ook zou ik graag kunst en literatuur gebruiken om de ‘denkbeelden’ die in de cursus aan bod komen kracht bij te zetten: film, muziek etcetera.

Ook tracht ik studenten te inspireren door zelf enthousiast te zijn en door te laten zien dat de filosofie, ook al geeft het ons geen definitieve antwoorden, een aaneenschakeling is van prachtige inzichten die vaak eeuwenoude vragen in een ander perspectief plaatsen. Zo is het bijvoorbeeld een voorrecht om Wittgenstein’s Beetle-in-a-Box argument, Searles Chinese Room, of Quine’s Gavaigai-verhaal uit te leggen. Wanneer je begrijpt waar het in die voorbeelden om draait en je het inzicht van die filosofen deelt (ook al ben je het er niet mee eens) dan kan je enthousiasme voor het onderwerp en de vraag alleen maar groter worden. Onderwijsvernieuwing vormt een belangrijk item in de selectie voor de Prijs Jong Docententalent, maar ik vrees dat ik niet echt een onderwijsvernieuwer genoemd kan worden. Of beter: ik denk niet dat er per se iets vernieuwd of bijgedragen moet worden om goed onderwijs te leveren. Ik vind dat hoorcolleges interessant moeten zijn, dat ze de student iets moeten bijbrengen, en dat het resultaat moet zijn dat de interesse in het vakgebied toeneemt en niet afneemt. Die instelling is tegelijk klassiek, vanzelfsprekend, en klinkt vandaag misschien zelfs een beetje klef. Dat neemt niet weg dat ik het er mee eens ben.”

Piet Steenbakkers:

“Filosofiegeschiedenis is van zichzelf een intrigerend en rijk vak, maar ook lastig: het is vaak moeilijk uit te leggen wat nu precies de problemen zijn waar filosofen zich het hoofd over breken. Toch moet je daar beginnen, als je iets wilt begrijpen van de oplossingen die ze aandragen. Ik probeer de geschiedenis van de filosofie tot leven te laten komen door te laten zien welke vragen in een bepaalde tijd en context als urgent werden beschouwd, en waarom. Soms is dat omdat een filosoof nieuwe consequenties trekt uit de antwoorden van een voorganger, maar vaak zijn er ook externe factoren: ingrijpende politieke, maatschappelijke, godsdienstige of wetenschappelijke ontwikkelingen, of de persoonlijke levensgeschiedenis van een filosoof. Het lukt eigenlijk altijd wel om langs die verschillende wegen bepaalde verbanden te leggen waardoor de interne logica van de filosofiegeschiedenis zichtbaar wordt: dan overstijgt het college het niveau van een opsomming van namen, stromingen en termen. Wie aan de studie begint krijgt wel eens de indruk

dat het allemaal volstrekt

willekeurig is wat al die filosofen beweren; zoals Cicero al zei: ‘niets is zo absurd of er is wel een wijsgeer geweest die het heeft beweerd’. Aan het eind van de cursus merk ik dat studenten patronen en samenhang beginnen te ontdekken. Verder is het van belang je als docent ook steeds opnieuw te verplaatsen in de positie van de studenten. Als je lang met een vak bezig bent, zijn veel zaken zo vanzelfsprekend geworden dat je je nog maar moeilijk kunt voorstellen

dat studenten daar voor het eerst kennis mee maken. Studenten motiveren gaat het beste als ik zelf erg enthousiast ben over een filosoof. Dat is gelukkig vaak het geval; er zijn maar weinig denkers die ik met tegenzin behandel. Ik merk tijdens het college dan wel dat de vonk overslaat. De eerste kennismaking met een filosofisch stelsel roept vaak een directe scepticisme op, en dan vind ik het leuk als ik (tegen die achterdocht in) kan laten zien dat de filosoof goed heeft nagedacht over de implicaties van zo’n theorie, en de discussie naar een hoger plan heeft gebracht. Met betrekking tot onderwijsvernieuwing kan ik niet beoordelen of mijn onderwijs een karakteristiek eigen vorm heeft, daarvoor heb ik te weinig afstand. Iets waar ik nogal wat werk van maak is de verzorging van het onderwijsmateriaal, en ik merk dat dat op prijs wordt gesteld. Verder heb ik een bijdrage kunnen leveren aan het verduidelijken van de eisen die aan een academisch werkstuk worden gesteld. Een tikje schools, maar het werkt wel. Tenslotte kan ik de ervaringen die ik elders opdoe (University College Utrecht, Faculteit Wijsbegeerte Rotterdam, HOVO) vruchtbaar maken voor mijn werk hier.”

CURSUSEVALUATIE > WIJSGERIGE ETHIEK

Door: Leon Geerdink

Ethiek is altijd al een zeer populaire tak van de Wijsbegeerte geweest. Bijna dagelijks hebben wij te maken met ethische dilemma’s en uitdagingen, zelfs als we ze niet altijd als zodanig herkennen. Het is dan ook niet meer dan logisch, dat wij als verse eerstejaars studenten Wijsbegeerte direct in de diepten gegooid werden van de Ethiek.

Toen ik besloot om Wijsbegeerte te gaan studeren, waren het dan ook precies

de onderwerpen van de Ethiek die mij aanvankelijk aantrokken in de filosofie. In de loop der jaren had ik wel eens wat gelezen van (en over) Aristoteles, J.S.Mill, Kant, etc. Dus met een vrij stevige (en zeer ongefundeerde) mening over allerlei zaken in de Ethiek begon ik aan de cursus.

Het eerste college was dan ook een verlichtende ervaring. In de kleine twee uur die dit college duurde brak Marcus Düwell eerst af wat ik 25 jaar verzameld had. Vol zekerheden ging ik de collegezaal in en vol vragen en een grote glimlach kwam ik er weer uit.

Natuurlijk kwamen in de loop van de cursus de grote namen en hun ideeën langs. Een korte introductie en wat bron teksten van Aristoteles, Hobbes, Kant, J.S.Mill en Nietzsche kunnen uiteraard niet ontbreken. Ondanks dat we slechts even hebben mogen ruiken aan deze titanen, heeft dit voor mij geleid tot een veel genuanceerdere mening over het één en ander, met tot gevolg dat mijn interesse voor de Ethiek verder is aangewakkerd.

Desondanks waren het juist de namen die ik niet kende die de meeste indruk op me hebben gemaakt en geholpen hebben bij het ontwikkelen van mijn eigen denken. Hier wil ik met name Singer noemen, dankzij wie ik niet langer ethisch verantwoord vlees kan eten (een kleine natural fallacy van mij werd hier om zeep geholpen). Gelukkig biedt Nietzsche hier uitkomst, maar ook hier geldt dat mijn interesse voor de Ethiek verder is gewekt, vooral de dierenethiek.

Voor degenen die erbij waren, deel ik dan ook de mening van Micha Werners gastspreker (Ja, ja, colleges om 9 uur 's ochtends hebben soms ook zo hun momenten). Deze opgeblazen plastic orka vond het namelijk jammer dat er zo weinig over hem en zijn soortgenoten in de cursus werd gezegd en hier wil ik me bij aansluiten. Als ex-leraar snap ik natuurlijk wel dat er een selectie gemaakt moet worden, maar desalniettemin miste ik een hoofdstukje dierenethiek. Ik had, zo mogelijk, graag weer ethisch verantwoord vlees willen kunnen eten.

Al met al kijk ik met een tevreden gevoel terug naar die eerste acht weken. Niet alleen zijn mijn min of meer ongefundeerde meningen enigszins bijgesteld en genuanceerd, ook heeft deze cursus me weer veel stof gegeven om over na te denken. Als filosoof in wording kun je haast niet meer wensen. Ik kijk dan ook uit naar de vervolgcursussen. Ik vrees dat ik nog niet klaar ben met de Ethiek en dat de Ethiek nog niet klaar is met mij.

BUREAU BUITENLAND > Scandinavië

DOOR NIKKI BRORMANN

Nikki ging op reis en nam mee... Ja, het was weer eens zover. Tijdens de voorlichting van een master in toegepaste ethiek hier aan de UU, stelde Marcel Verweij mij op de hoogte dat deze master ook een internationale variant kende: Erasmus Mundus Master of Applied Ethics. Nu was na 3,5 jaar studeren en een half jaar werken wel de stufi-koek op. Ik werkte wel, maar met Utrechtse huur en eten van de biologische boer bleef er niet genoeg over om €2000 aan collegegeld op te hoesten. Gelukkig wordt het Europese potje voor dit soort prachtige internationale verbanden ruimhartig gespekt, en kon ik na een aanmeldingsformulier met bijgaand ethisch papier de tuitie vergoed krijgen. Niets stond me in de weg om deze master van mijn dromen in vervulling te brengen: ik kreeg de richting die ik graag wilde (Political and Social Ethics) toegewezen, met mooie vakken in het vooruitzicht. En dat in Noorwegen, Zweden, en door Marcel - last-minute - ook nog Zuid-Afrika!

Er was echter wat tegenspraak en verwarring in de communicatie over wanneer ik nu precies waar verwacht werd. Dus toen ik een vliegticket naar Trondheim in Noorwegen geboekt had voor 2 september, kreeg ik een e-mail dat we uiterlijk 10 augustus al aan het NTNU verwacht werden; en dat we vanaf dan ook onze kamers kregen, waarvan we verwacht werden die te betalen. De plannen waren al gauw omgegooid. Ik ben me er maar al te bewust van dat mijn vader geen van zijn dochters iets kan weigeren, en zo had ik hem al snel omgehaald dat de zomer altijd een mooie tijd is voor een 'roadtrip' naar Noorwegen. Zo gezegd, zo gedaan. Zo was ik op tijd voor de 'mandatory' introductie, enkel om erachter te komen dat ik er -uiteraard- toch niet hoefde te zijn. Het was bedoeld voor alle masterstudenten, behalve de 6 van ons programma. Wel werd ik op 2 september in Stockholm verwacht en achteraf viel deze verwarring alleen maar in mijn voordeel uit.

Ik leerde de universiteit, stad, en mensen kennen, en kon me rustig in mijn nieuwe kamertje installeren. Maar nog steeds zat ik met 3 weken extra, voordat ik in Stockholm werd verwacht. Mooie kans om Noorwegen te ontdekken. Dacht ik ook. En dus een scanrail (de Scandinavische interrail) ticket gekocht, wat gereorganiseerd in mijn rugzak en ik zat op de eerste trein

die me over de noordpoolcirkel heen voerde. Ik kan over deze reis wel 100 pagina's vullen, maar laat ik het er voor het gemak op houden dat het prachtig was. Alles: de Lofoten Eilanden, de witte elanden, de Noren, de Noordkaap, ga zo maar door. Nou ja, alles behalve het eten en drinken en de prijs ervan. Om niemand in tranen te doen uitbarsten, laat ik die details maar achterwegen. Enfin. Ik was op tijd in Stockholm. De lezingen vielen eerlijk gezegd wat tegen, maar het was leuk Marcus Düwell en Marcel weer te zien, en kennis te maken met mijne nieuwe professoren en medestudenten. Ondanks dat de lezingen niet spectaculair waren, en de opkomst voor de borrel na het eten evenmin, was het een geslaagde ontmoeting.

Mijn eerste stop was het NTNU in Trondheim, halverwege Noorwegen. Ik was meteen weg van de fjorden, de gekleurde houten huisjes op palen en, niet te vergeten, de universiteit. Nou zijn die Noren nog al een serieus volkje. Het liefst zitten ze de hele dag opgesloten in hun kamertjes, om alleen samen te komen om voor veel geld ladderzat te worden. En heel gezellig ook, trouwens. Maar als ze niet dronken zijn, werken ze vooral heel hard. En dat werd ook van ons verwacht. Mijn eerste en enige vak hier was 'Muticultural Conflicts'. Veelbelovend dus. Onze eigenlijke professor was echter ziek gedurende het grootste deel van de periode, en er werd de eerste 2 weken eigenlijk geen les gegeven. Een opluchting toen de vervanging die we kregen meer dan goed bleek. Vooral de paar colleges die we van Charles Ess (met zijn prachtige website...) kregen, waren super: veel lezen, goede discussies, heel veel geleerd.

Daar merkte ik echt dat ik omgeven was door ongelofelijk opgeleide mensen van over de hele wereld. Twee Filipijnen gaven allebei al zo'n 10 jaar les in filosofie; een in Honduras geboren Argentijn had in Stanford onder de grote namen mogen studeren; en iemand die al vijf jaar in NYC, voor een 'lawfirm' die vluchtelingen het land in hielp, werkte. Anderen hadden al Phd's op zak, en ga zo maar door. Dan gaat het leren wel hard. Zit je daar als enige meisje met net je BA filosofie op zak. Technisch gesproken was ik niet de enige vrouwelijke studente, er was namelijk nog een meid uit Trondheim zelf, maar die heeft in alle maanden dat ik met haar les heb gevolgd (als ware Noorse) het voor

elkaar gekregen geen enkel woord uit te brengen. Meer dan een enkele 'I don't know', als getracht werd haar mening te ontlocken, hebben we niet gehoord. Als ze dronken werd was ze echter heel aardig. Da's een slechte grap trouwens.

Met zo'n korte periode werd van ons verwacht dat we na zo'n 2 weken les al met een paper opzet op de proppen kwamen. Een week later met een eerste versie en de week daarna moesten we 30 pagina's vol en klaar hebben. Het was best zwoegen, maar ik heb het liever zwaar dan moeilijk. Echter, ik moest bij mijn professor, die ik één keer had gezien, dat paper schrijven en het klikte totaal niet. Niemand mocht eigenlijk schrijven wat ze wilden, en het paper was door mijn eigen resulterende inzet dan ook niet zoals het had kunnen zijn. Daarbovenop kregen we 40 minuten van mondelinge overhoring van al ons gelezen materiaal. Niet mijn sterkste kant, zeker niet om 9 uur 's ochtends, maar natuurlijk wel gehaald.

Na enkele dagen was het weer op de trein naar Zweden. Het LIU in Linköping om precies te zijn. Nu was ik een fan van Zweden, maar toch viel de overstap een beetje matig. Het was allemaal ineens weer zo plat, en kaal, en donker. Het was gelukkig wel enigszins goedkoper en ook de kamer ging er zeker op vooruit. De universiteit en de kwaliteit van het lesgeven echter absoluut niet. Mijn eerste vak daar was 'Political and Social Ethics'. Het was opgesplitst in twee delen, terwijl we slechts van 6 november tot 2 december les kregen. Voor het eerste gedeelte kregen we een pil van Kymlicka voorgeschreven, een introductie in de politieke en sociale filosofie. Alsof we de basis van het utilisme nog niet vaak genoeg hadden behandeld tijdens onze bachelors. Dit was waarschijnlijk voornamelijk voor de BA studenten van de klas bedoeld, want om een mysterieuze reden mochten ook studenten van elk niveau en niet-filosofische/politieke achtergrond hier aan deelnemen. De leraar ging vervolgens elke lezing een samenvatting geven van wat we voor die les hadden moeten lezen. De bachelorstudenten snaptten het niet, het ging te snel, en de masterstudenten waren verveeld. En als er dan kritische vragen werden gesteld dan zei Martin slechts 'yes, I agree', of werd het afgekapt omdat anders de samenvatting en de powerpointslides niet konden worden afgemaakt. In ieder geval een teleurstelling. We zijn toen met de MA medestudenten maar zelf een werkgroep begonnen na de lessen, om de teksten zelf in de diepte te bediscussiëren. Een succes.

Het tweede gedeelte van het vak zou 'Administrative Ethics' gaan beslaan. Van dat vooruitzicht kregen we het aanvankelijk nou niet echt warm, zeker niet na de eerste kijk in de 'primer' die we moesten lezen: lijstjes met af te strepen stappen om tot een moreel juist besluit te komen als bureaucraat, een plaatje van een driehoek met 'virtue, consequences, en duties' op de hoeken (waartussen je dan balans moest vinden bij beslissingen), en complete verkrachting van termen als ethiek en filosofie. Gelukkig was de professor Lim Hong Hai (uit Maleisië) fantastisch. En door juist kritiek en discussie te stimuleren werd het alsnog een fantastisch (gedeelte van het) vak. We mochten zelfs naar de Burgemeester van Linköping om die over de Zweedse politiek uit te horen.

Van 3 tot 18 december kon ik een vak volgen waar ik erg naar uit had gekeken: 'Globalisation and Global Justice'. Met

Goran als professor beloofde dat ook wel wat te worden. Ook dit was echter weer met bachelorstudenten en het werd gedeeltelijk door een andere leraar gegeven, wat het op z'n tijd saai maakte. Maar de stof en de werkgroepen die deel uit maakten van dit vak (onder leiding van Goran) waren weer super. En klassiekers als Rawls' Law of Peoples lezen, naast andere goede boeken, is altijd heerlijk.

En nu zit ik, na een prachtige kerst in Stockholm te hebben doorgebracht, weer in Nederland voor een paar dagen. Morgen vertrek ik naar Zuid-Afrika, om in Stellenbosch voor een maandje 'Environmental Ethics' te volgen. Needless to say dat ik daar erg naar uitkijk! Het vak, het land, alles wederom. Daarna weer snel terug om op tijd terug te zijn in het Utrechse om daar de 3e periode vakken te volgen en in de 4e periode mijn scriptie te gaan schrijven. Ik kan niet wachten.

AFSCHEID > **EXIT HELEEN RIPPEN!**

Door: Dascha During

Heleen Rippen gaat weg. En dat niet alleen, ze gaat al in februari. Sinds september 2001 heeft zij de functie van studieadviseuse vervuld, zat in het vroegere opleidingsbestuur en opleidingscommissie, was mede-organisator van de voorlichtingsdagen en maakte deel uit van het studieadviseuroverleg Geesteswetenschappen. En dat alles in 20 uur per week. Teveel zaken, te weinig tijd: geen ideale werksituatie. Op sommige dagen zie je haar met wapperende haren komen aanstormen, voorbij vliegen, over haar schouder een *hello-goodbye* roepen en weg is ze. Mocht je in zo'n stemming van hyperactiviteit vragen hoe het gaat, word je ongetwijfeld getraakteerd op een dozijn onafgemaakte zinnen die allen het woordje 'druk' bevatten, én een dropje. Maar, chaotisch als ze soms overkomt, Heleen staat er altijd: ze zit voorbereid op vergaderingen, heeft alles af wanneer het af moet zijn en is immer tussendoor aanspreekbaar indien je haar nodig hebt. En ook al spendeert Heleen sowieso meer dan twintig uur per week aan werkgerelateerde zaken, zij is eigenlijk de motor achter een belangrijk deel van de integratie van de jaarlijkse dosis nieuwe studenten: ze organiseert de meeloopdagen, is initiatiefnemer van het inmiddels beroemde en beruchte concept Oktoberfeest en probeert mogelijkheden te genereren voor optimalisatie van het tutoraat. En ook de oudere studenten worden niet vergeten, Heleen heeft de afgelopen jaren (veelal in samenwerking met de FUF) gewerkt aan verscheidene activiteiten, uiteenlopend van een deeltijdersactiviteit tot een loopbaanoriëntatie-, of zoals het in de volksmond heet, carrièredag. Dit type activiteit is ontzettend belangrijk voor ons departement: indien de eerstejaarsstudenten zich betrokken voelen bij elkander en de faculteit, werpt dit direct zijn vruchten af: de resultaten zijn beter, de afvalpercentages lager, motivatie om extra-curriculaire activiteiten te ondernemen groter, en ook niet onbelangrijk: studeren is leuker. Wat is er mooier dan een passie te delen met anderen, of het nu medestudenten of medewerkers zijn?

En natuurlijk heeft Heleen Rippen niet eigenhandig de binding tussen student en departement bewerkstelligd, maar zij heeft een niet te onderschatten rol gespeeld in dit proces. Naast haar professionele voorkomen is Heleen, laten we wel wezen, natuurlijk ook gewoon een feestbeest. Colaasje? Liever rode wijn. Wordt het laat? Laurens brengt de kids wel naar school. Thema? Geen probleem: van Xena tot Heidi, van boa tot plateauzool, Heleen trekt letterlijk en figuurlijk alles uit de kast. Maar nu gaat ze ons dus verlaten. Ik zal haar missen, enerzijds in haar professionele hoedanigheid, anderzijds als persoon. We zullen het moeten rooien zonder Heleen, en dit zou nog best een zware dobber kunnen worden. Maar we slaan ons er wel doorheen, mits je nog wel eens naar... eh... feestjes komt, Heleen?

AFSCHEID > **HELEEN RIPPEN AAN HET WOORD**

Door: Heleen Rippen

Afgelopen herfst heb ik in het kader van de reorganisatie naar Geesteswetenschappen gesolliciteerd op een functie als onderzoekssecretaris. Dat leek me een aardige post en een mogelijkheid om meer geconcentreerd te werken, in dit geval met een groep onderzoekers. Ik werd geplaatst

bij Godgeleerdheid en daar moest ik wel even aan wennen. Ik verlaat het Departement Wijsbegeerte en verhuis naar het hoogste gebouw van het getto dat de Uithof heet. Er is veel veranderd de afgelopen zes jaar: het bachelor-mastersysteem werd ingevoerd, het onderzoekers- en docentencorps werd uitgebreid, collega's veranderden van functie en het aantal nieuwe wijsbegeertestudenten groeide gestaag.

Toen ik aantrad in september 2001 wist ik niet dat de studie wijsbegeerte, in voltijd- en deeltijdvariant aanwezig, zo'n bonte mengeling van studenten aantrekt: naast de te verwachten achttienjarige VWO-ers, bestaat de studentenpopulatie uit ondermeer dertigers en veertigers met baan en/of gezin, hoogbejaarde emeriti, hardwerkende architecten en artsen, rentenierende economen, maatschappelijkwerkers en werklozen die iets zinnigs met hun vrije tijd willen doen. Dat zegt iets over de maatschappelijk rol die filosofie is gaan spelen in onze tijd. De reclameleus 'Volg je eigen Masterplan' die op alle bussen naar de Uithof staat vermeld, is fraai, maar nodigt mensen ook uit tot de stoutste plannen. Dit maakt het werk als studieadviseur natuurlijk boeiend, maar ook complex.

Ik bekijk de Filosoof van oktober 2001 nog eens. In die tijd een uitgave op groen papier met Claartje van Sijl en Carlo Ierna als hoofdredactie. Hulde aan Carlo en Claartje: want dankzij hun doorzettingsvermogen - zij waren toen bijna wanhopig op zoek naar kopij en nieuwe redactieleden - bestaat de Filosoof als kwartaaltijdschrift nog steeds en hoe!

De laatste jaren is er op het studentenfront veel bereikt. De cohorten 2003 en 2004 bleken ineens over een enorm organiserend vermogen te beschikken. Helaas kan ik hen hier niet allemaal bij name noemen, maar ik ben blij samen met hen de traditie van het Oktoberfeest, de loopbaanoriëntatiedag en de zaterdagmiddagles voor deeltijdstudenten te hebben ingesteld. Ik bewaar hele goede herinneringen aan het Heidi, het Romeinse en het Existentiële Oktoberfeest. De bijdragen van docenten, onderzoekers en studenten waren historisch en spectaculair. Het huidige FUF-bestuur zal dit en volgend jaar zeker weer deze succesvolle feesten en bijeenkomsten organiseren, daar heb ik alle vertrouwen in.

Voor de voorlichtingsrondes had ik Nynke van der Veldt de laatste twee jaar steeds aan mijn zijde: zij heeft mij met raad en daad bijgestaan. Veel dank ook aan docenten en onderzoekers die zich hebben ingezet bij dit steeds wederkerend promotiecircus.

Het departement kenmerkt zich ook door een groot aantal gedreven docenten en onderzoekers. Ik prijs mij gelukkig nauw samen te hebben gewerkt met Theo Verbeek, Teun Tieleman, Bert van den Brink, Piet Steenbakkers en Joel Anderson op het gebied van zaken van de examencommissie, bindende studieadviezen, het portfolio, etc. Zij hebben allen hart voor de zaak, maar ik heb ook gezien hoe lastig

het soms voor hen was om zich op te delen tussen onderzoek, onderwijs, bestuur en beleid. Ik hoop dat de reorganisatie hier enig soelaas gaat bieden, maar of dat zo is?

Ik denk dat er wel meer cohesie tussen docenten zou kunnen zijn. Al jaren wordt gewerkt met de klassieke indeling GF, PF en TF en hoewel deze bestuurlijk en onderwijstechnisch wel redelijk werkt, heeft deze strikte scheiding ook nadelen. GF houdt niet op bij Nietzsche; wat na Nietzsche komt, is niet zondermeer PF; de 20^e eeuwse filosofie is vaak technisch en abstract en niet alleen maar praktisch; en in de TF schijnen nu dikwijls allerlei metafysische vragen op te duiken. Meer dwars-

verbanden op dit vlak, zou de vraag van veel studenten naar meer onderwijs over hedendaagse filosofie kunnen opvullen en ook samenwerkingsverbanden tussen docenten van de verschillende discipline-groepen met zich meebrengen: tel uit de kwalitatieve winst voor het Departement!

Graag bedank ik mijn collega's van het bureau voor hun hulp en steun in de strijd met het Osiris-systeem en voor hun gezelschap.

Beste (aankomend) filosofen, jullie hebben een prachtig en rijk vakgebied, het ga jullie goed! Hartelijke groet en wellicht tot ziens, Heleen Rippen.

Carrière­dag 2008

Gericht op de moderne filosofiestudent

Het Departement Wijsbegeerte organiseert samen met de FUF de carrière­dag 2008. Wat heeft een filosoof te bieden op de arbeidsmarkt? Wat voor een carrière­mogelijkheden heeft een filosoof? Zoek je naar het antwoord op deze en nog meer soortgelijke vragen? Kom dan op 18 februari om 19:00 naar de carrière­dag en maak kennis met een aantal afgestudeerde filosofen.

De avond is bedoeld voor alle filosofiestudenten, zowel deeltijd als voltijd. Gedurende de avond zal Drs. J.I. Visser ons gezamenlijk toespreken over 'De filosoof op de arbeidsmarkt', daarnaast kan iedereen twee workshops naar keuze volgen. Deze keuze moet vooraf bekend worden gemaakt d.m.v. een aanmeldingsmail, dit kan tot uiterlijk 11 februari. Er kan gekozen worden uit de volgende arbeidstakken:

A. Filosofie & Bedrijfsleven	Sander Boleij
B. Filosofie & Innovatiemanagement	Marjan Minnesma
C. Filosofie & Journalistiek	Tanny Dobbelaar
D. Filosofie & NGO	Dirk Steen
E. Filosofie & Maatschappelijk Raadswerk	Laurens Huizenga

Aan het einde van de avond is er een plenaire discussie en hierna nodigen wij iedereen uit om met ons mee te gaan voor een drankje in 't Weeshuis. Kijk voor meer informatie over de sprekers, hun onderwerpen en de avond zelf naar de mail over de carrière­dag, die naar alle filosofiestudenten is verstuurd.

Carrière­dag 2008, 18 februari 19:00
Academiegebouw, Domplein 29
Geef je voor 11 februari op via
[fufcarrieredag\[at\]gmail.com](mailto:fufcarrieredag[at]gmail.com)

Sartres Teerling

DOOR SEBASTIAAN BROERE

.....

Wie denkt dat de zwartgallige Sartre geen mooie werkjes heeft gepubliceerd, heeft dat mooi mis. Het toneelstuk *Les Jeux sont fait* voor het eerst uitgegeven in 1947. Mijns inziens draait het verhaal om een vraag: wat betekenen de anderen voor mij? Hoe word ik gevormd, hoe wordt mijn lot bepaald door anderen?

Het verhaal speelt zich af in een onbekende Franse stad in Vichy-Frankrijk ten tijden van de Tweede Wereldoorlog. Er zijn twee hoofdpersonen, elk met een eigen verhaallijn. Aan de ene kant hebben we Pierre Dumaine, de leider van een verzetsbeweging tegen de dictatuur van de Regent. Aan de andere kant hebben we Eva Charlier, de echtgenote van de secretaris van de militie. Beiden worden vermoord: Eva wordt vergiftigd door haar man, Pierre wordt geliquideerd op straat. Ze belanden bij de administratie van het hiernamaals aan de Impasse Laguénésie. Daar krijgen zij, apart van elkaar, te horen dat ze dood zijn. Tot het einde der tijden zullen ze dwalen over de aarde.

Het antwoord op de vraag of Pierre zijn dood betreurt, is afwijzend. Het essentiële is immers 'dat je hebt gedaan wat je te doen had'. De mens is volgens Sartre geen object met een essentie, maar een project. Je bent het product van je eigen keuzes.

Doelloos rondwalend komen de zielen van Pierre en Eva elkaar tegen en het is liefde op het eerste gezicht. Wat is het jammer dat de twee elkaar nooit in levende lijve hebben gekend. Hun ziel, alles wat zij nu nog bezitten, zouden ze ervoor over hebben om terug te keren naar aarde. Laat dit nu mogelijk zijn!

Zij dienen elkaar echter vierentwintig uur trouw te blijven; de kleinste argwaan tussen beiden betekent wederkering naar het rijk der doden. Het verhaal leert ons echter dat Pierre en Eva helaas niet louter voor elkander wederkeren. Eva, vermoord door haar man, wil haar zuster redden uit de klauwen van haar echtgenoot. Pierre, die met zijn verzetsbeweging een opstand had gepland, komt er na zijn dood achter dat deze verlinkt is en al zijn makkers zullen worden gedood.

Al vrij snel na hun terugkeer op aarde merkt Pierre ontmoedigd op dat 'het daar makkelijker was'. Daar zonder anderen,

zonder Regent, zonder mensen die iets van je verwachten.

Van begin af aan voel je een spanning, een frictie die ontstaat tussen liefde en de wereld eromheen. "Ik haat de mensen die jou omringen [...] ze hebben hun stempel op jou gedrukt," zegt Pierre tegen Eva. Als lezer hoop je dat het goed komt, je hoopt dat de liefde overwint. Eenmaal teruggekeerd in het land der doden verklaart Eva dat 'de teerling nu eenmaal geworpen is'.

De schoonheid van het boek zit hem voor mij in zijn eenvoud. Met korte zinnen, eenvoudige dialogen schetst Sartre een wereld waarin men gevangen zit. Ik denk dat Sartres antwoord op de vraag die in het begin van dit stuk gesteld werd, vernietigend is. Ik zit opgesloten in jullie, opgesloten in een cultuur, opgesloten in mijn verleden. 'De hel, dat zijn de anderen'. In de ogen van de ander ben je altijd een iets, wat een beperking is van jouw eigen vrijheid.

De Teerling is geworpen is kortom een interessant boek voor hen die een eenvoudig werk willen lezen met een existentiële strekking.

Jean-Paul Sartre, *De teerling is geworpen*. J.M. Meulenhoff (Amsterdam). ISBN 978 90 2902 047 3

De vrije wil

DOOR BEATRIJS HAVERKAMP

.....

Terwijl we in deze Filosoof al lezende worden ondergedompeld in het doembeeld van de individuele vrijheid, hier als tegenwicht een recensie van Peter van Walsums deterministische visie in zijn boek 'De Vrije Wil'.

Peter van Walsum heeft een interessante en lange carrière achter zich als jurist, als diplomaat, als Nederlands vertegenwoordiger in de VN Veiligheidsraad en als Cleveringa-hoogleraar. Momenteel is hij VN ambassadeur, trachtende een oplossing te vinden voor het geschil op de Westelijke Sahara. Hier dus geen beroepsfilosoof aan het woord, maar misschien wel iemand die des te meer drager is van een last aan verantwoordelijkheden. En vanuit dat opzicht bekeken iemand die redenen bij uitstek heeft om wanhopig te reageren wanneer het bestaan van een menselijke vrije wil serieus in twijfel wordt getrokken. Hoe gaan we hiermee om?!

Dat de vrije wil niet bestaat is voor de auteur al snel besloten. God is langzamerhand opgehouden te bestaan, en met dat gegeven rest ons niets dan alle antwoorden in de wetenschap te zoeken. De wetenschap, althans de klassieke natuurkunde, gaat uit van absolute oorzaakgevolgrelaties en dat biedt de vrije wil weinig perspectief. De moderne kwantumfysica vertroebelt het zicht hier misschien een beetje op subatomair niveau door het waarschijnlijkheidsprincipe, maar die waarschijnlijkheid zegt alleen iets over het feit dat wij de wereld niet kunnen waarnemen zoals zij werkelijk is. Kortom, de nog onbekende 'theorie van alles', de theorie die zowel micro- als makrokosmos kan beschrijven, zal ook wel deterministisch van aard zijn. En dus bestaat de vrije wil niet.

Hoe het mogelijk is dat je Van Walsum al lezende toch vergeeft ondanks het feit dat hij de vraag naar de mogelijkheid van het bestaan van de vrije wil in een nauwelijks 110 pagina's tellend boekje denkt te kunnen beslechten, is op zijn minst opmerkelijk. Ik denk dat hij dit dankt aan de nadruk die hij legt op de consequenties van zijn uitkomst en het pleidooi dat hij geeft om toch op zijn minst – verrassend! – te geloven in een vrije wil.

Voor hen die het eeuwigdurende gebreel in de filosofie over het wel en wee van de vrije wil zat zijn, is dit in elk geval een heel hapbaar verhaal. Snel gelezen, oplossingsgericht en bovendien krijg je in een notendop uitgelegd hoe het christendom en het Jodendom met dit probleem omgingen; hoe de moderne natuurkunde ons hierin verder kan helpen en hoe we ons hier als samenlevend mens tegenover moeten verhouden. We moeten maar gewoon aannemen dat het determinisme een noodzakelijk gegeven is, opdat we nu echt eens kunnen gaan nadenken over hoe het mogelijk is een zinvolle invulling te geven aan ons noodlottige leventje.

Peter van Walsum. *De vrije wil*. Uitgeverij Balans (Amsterdam 2007). ISBN 978 90 5018 8753

BLOEMLEZING › Simone de Beauvoir

DOOR JAN VAN OPHUIJSEN

Dit is een bloemlezing uit de 'vertelling' (récit) van Simone de Beauvoir over het sterven van haar moeder. Dit relaas, gepubliceerd in 1964, is opgedragen aan haar jongere zuster die er ook een rol in speelt, en wordt gepresenteerd als (auto)biografisch. De hieronder gekozen volgorde is niet die van het boekje — de bladzijnummers van de oorspronkelijke uitgave heb ik [tussen vierkante haken] aangegeven — maar, in de stijl van de latere jaren '60, een 'collage' rond een paar motieven of nesten van motieven.

Ouder & kind, jeugd & ouderdom

[47] Al mijn verdriet tot aan deze nacht had ik begrepen; zelfs als het mij boven het hoofd steeg herkende ik mij erin. Deze keer ontsnapte mijn wanhoop aan mijn greep: iemand anders dan ik huilde in mij. Ik vertelde Sartre over mijn moeders mond zoals ik hem die ochtend had gezien en over al wat ik erin ontcijferde: onderdrukte gulzigheid, bijna slaafse nederigheid, hoop, angst, eenzaamheid — die van haar dood, die van haar leven — die zich niet wilde laten kennen. En mijn eigen mond, zei Sartre, gehoorzaamde mij niet meer: ik had die van mijn moeder op mijn gezicht gedaan en bootste mijns ondanks haar mimiek na. Heel haar persoon, heel haar bestaan materialiseerde zich daarin, en ik werd door medelijden verscheurd.

[159-60] Achter hen die deze wereld verlaten wordt de tijd vernietigd; en hoe ouder ik word, des te meer trekt mijn verleden zich samen. Het geliefde Mamacje van toen ik tien was onderscheidt zich niet meer van de vijandige vrouw die mijn adolescentie drukte; ik heb om alle twee gehuild toen ik | om mijn oude moeder huilde.

Leugen & schuld

[129] ... ze ging sterven. Zij wist het niet; maar ik wist het. In haar naam legde ik er mij niet bij neer.

[88] Tussen de dood en de foltering was een wedloop begonnen. Ik vroeg mij af hoe je het aanlegt te overleven wanneer een dierbare je vergeefs heeft geroepen om: Genade!

En zelfs als de dood won: de afschuwelijke verheimelijking! Mama geloofde dat we dicht bij haar waren; maar wij plaatsten ons al aan de overkant van haar geschied-

enis. Kwade alwetende genius, ik kende de andere zijde van de kaarten, en zij worstelde heel ver weg in de eenzaamheid van de mens. Haar volharding om te genezen, haar lijdzaamheid, haar moed, het was alles bedrogen. Voor niets van haar lijden zou zij worden beloofd. ... Ik onderging in wanhoop een fout die van mij was zonder dat ik er voor verantwoordelijk was, en die ik nooit zou kunnen goedmaken.

Stervensuur

[95] Ik hechtte er niet bijzonder veel waarde aan Mama nog te zien voor haar dood, maar ik kon de gedachte niet verdragen dat ze mij niet meer zou zien. Waarom zo veel belang gehecht aan een ogenblik waar toch geen herinnering aan zal bestaan? Omdat er ook geen herstel mogelijk zal zijn. Ik voor mij heb begrepen, tot in het merg van mijn botten, dat je in de laatste ogenblikken van een stervende het absolute kunt omvatten.

[142-43] Mama hield van het leven zoals ik ervan houd en voelde tegen de dood hetzelfde verzet als ik. ... | De godsdienst kon even weinig voor mijn moeder doen als de hoop op postuum succes voor mij. Onsterfelijkheid, of je je haar hemels voorstelt of aards, verzoent wie aan het leven is gehecht niet met de dood.

Balans

[145-46] Wanneer een dierbaar persoon overlijdt betalen wij, met duizend dingen waarvan we spijt hebben en die ons steken, voor de fout dat we hem overleven. Zijn dood onthult ons zijn unieke bijzonderheid; hij wordt zo groot als de wereld die door zijn afwezigheid voor hem is vernietigd, die door zijn aanwezigheid bestond | als geheel; het lijkt ons dat hij meer plaats had moeten innemen in ons leven, desnoods alle plaats. We rukken onszelf los van deze duizeling; hij was maar één te midden van anderen. Maar omdat je nooit alles doet wat je kunt, voor niemand — zelfs binnen de betwistbare grenzen die je hebt gesteld — hebben we onszelf altijd nog heel wat te verwijten.

Op weg naar hun moeders begrafenis zegt Simone's zusje Poupette:

[154] 'Het enige dat mij troost is dat ook ik deze weg zal gaan. Zonder dat zou het te onrechtvaardig zijn.' Ja. Wij woonden de generale repetitie bij van onze eigen begrafenis. Het ongeluk is: dit aan

allen gemeenschappelijk avontuur beleef elk alleen.

[162-63] Het komt voor, heel zelden, dat liefde, vriendschap, kameraadschap de eenzaamheid van de dood overwinnen. Anders dan het leek | was ik, zelfs wanneer ik Mama's hand vast hield, niet bij haar: ik loog haar voor. ... Ik maakte mezelf medeplichtig aan het lot dat haar geweld aandeed. En toch, in elke cel van mijn lichaam verenigde ik me met haar weigering, haar opstand: vandaar dat haar nederlaag mij heeft gevloerd. Ook al was ik er niet bij op het ogenblik dat ze stierf, ... aan haar hoofdeinde heb ik de Dood gezien van de dodendansen, met zijn spottende grijns, de Dood van de winteravondverhalen die aan de deur klopt, een zeis in de hand; de Dood die van elders komt, een vreemde, niet menselijk: hij had zelfs het gezicht van Mama die haar kaak ontblootte in een brede glimlach van onwetendheid.

Slot

[163-64] "Het is ook wel haar uur ...". Dat cliché had ook ik gebruikt, zelfs over haar. Droevige verbanning van oude mensen! De meeste vinden niet dat voor hen die tijd geslagen heeft. ... Je gaat niet dood aan het feit dat je geboren bent, of dat je geleefd hebt, of dat je oud bent. Je gaat ergens aan dood. Weten dat mijn moeder door haar leeftijd ten dode opgeschreven was heeft de gruwelijke verrassing niet verzacht: ze had een sarcoom. Een tumor, een embolie, een beroerte: het is even brutaal als een motor die ermee uitscheidt midden in de lucht. Mijn moeder moedigde tot optimisme aan zoals ze, verlamd, stervend, de oneindige waarde bevestigde van elk ogenblik; maar haar vergeefse volharding rukte ook het geruststellende gordijn van banale dagelijksheid weg. Er bestaat geen natuurlijke dood. Niets van wat de mens overkomt is ooit natuurlijk, omdat zijn aanwezigheid de wereld in twijfel trekt. Alle mensen zijn sterfelijk: maar voor elke mens is zijn dood een ongeval en, zelfs al kent hij hem en stemt hij erin toe, een daad van ongemotiveerd geweld.

Bovenstaande fragmenten vormden een groot deel van de voordracht van Jan van Ophuijsen op het oktoberfeest van de FUF; de redactie heeft echter enkele fragmenten moeten weglaten. Van Ophuijsen: "Mijn 'vertaling' is in weinige uren tot stand gekomen en was nimmer bedoeld voor schriftelijke fixatie; elke verantwoordelijkheid voor haar juistheid wijs ik bij dezen on-existentiaalistisch blijmoedig van de hand".

CALL FOR PAPERS

Philosophers' Rally '08
April 24-25 2008, Utrecht, The Netherlands

The Philosophers' Rally is a two-day conference that wants to offer advanced and beginner researchers in philosophy the opportunity to present their theses and to get feedback through discussion with a varied audience of students, established philosophers and fellow researchers.

ABSTRACTS

Researchers, including master- and PhD-students, are invited to digitally send in abstracts (200-600 words) for a presentation in one of the 45 minute sessions. The presentations can cover any area of philosophy.

The deadline for submission is the 21st of February 2008.

Abstracts can be sent to:
submissions@philosophersrally.nl

For more information, see:
<http://www.philosophersrally.nl>

Philosophers' Rally 2008
p/a Utrecht University,
Department of Philosophy

Door: Ragnar van Es

Ik neem tenminste aan dat je een meisje bent. Een geschokt en verontwaardigd meisje, dat in de november-uitgave van *De Filosoof* blijk geeft van haar afschuw over de recente berichten van dierenmishandeling bij diverse ontgroeningen. Maar ook een onwetend, gefrustreerd en afgunstig meisje, dat die onverkwikkelijke berichten met beide handen aangrijpt om in niet mis te verstane bewoordingen haar minachting jegens het Corps te ventileren. Vergelijkingen met sadistische seriemoordenaars, pedofielen, criminelen en racisten dienen om de argeloze lezer te overtuigen dat van corpsballen op zijn zachtst gezegd geen “wonderen van naastenliefde” zijn te verwachten. Mocht er binnen hun “net-niet criminele organisatie” al sprake zijn van naastenliefde, dan enkel als resultaat van hun “latente homoseksuele gevoelens”. Welnu, tegenover dit tuig van de richel stel jij naar eigen zeggen een “zo fatsoenlijk mogelijk leven”, als twee uitersten die binnen de moderne, pluralistische maatschappij “gelukkig naast elkaar bestaan in wederzijdse minachting.” Ach meisje, wist je maar waarover je sprak. Zonder onderzoek het Corps aanvallen is iemand van academisch niveau onwaardig. Bovendien, als jij op dergelijke wijze aan het vuilbekken slaat, hoe fatsoenlijk leef je dan eindelijk? Jouw column zegt uiteindelijk heel weinig over het Corps en heel veel over jou.

Vooroordelen hebben wij allemaal, dat weten we minstens sinds Gadamer's *Wahrheit und Methode*. Waar het vooral om gaat is of je bereid bent die vooroordelen op het spel te zetten. In jouw *Sneu* poesje-column lijkt jij dat vooralsnog niet te zijn. Slechts wanneer die zelfgenoegzaamheid wijkt voor een oprechte twijfel aan de juistheid van je eigen vooronderstellingen, heeft enig dialoog tussen ons beiden kans van slagen. En die is, gezien jouw recente aantijgingen, hard nodig. Nu is het niet meteen mijn gewoonte om bij iedere

onheuse bejegening van het Corps op de barricaden te springen, verre van zelfs. Maar wat jij allemaal schrijft is niet alleen onjuist, het is ook nog eens gevaarlijk. Het is onjuist omdat de door jou aangehaalde incidenten zich hebben voorgedaan bij andere studentenverenigingen dan het Corps. Het doorslikken van levende goudvissen zou plaats hebben gevonden bij de katholieke studentenvereniging Albertus Magnus te Groningen en bij Unitas te Amsterdam; seksuele omgang met kippen op de Universiteit van Nyenrode te Breukelen, bij de studentenvereniging Nieuwe Compagnie van Verre; en de mishandeling van jonge geitjes bij L.A.N.X., het zogeheten ‘studentencorps’ aan de Vrije Universi-

teit Amsterdam. Geen van deze verenigingen is lid van de Algemene Senaten Vergadering, overkoepelend orgaan van de Nederlandse studentencorpora. In jouw column valt dit essentiële onderscheid op door zijn afwezigheid. Moeiteloos stap jij over van incidenten bij ontgroeningen naar ‘het’ Corps, volkomen ten onrechte naar nu blijkt. Dit laat onverlet dat ik jouw afschuw deel over het aangedane dierenleed, als de berichten daaromtrent tenminste juist zijn. De Haagse Rechtbank heeft in elk geval geoordeeld dat er op Nyenrode geen kippen zijn geneukt. Wat betreft jouw uitlaatklep voor “latente homoseksuele neigingen” wil ik nog opmerken dat alle onder verdenking staande studentenverenigingen *gemengde* verenigingen zijn, net als het merendeel van de corpora overigens. Maar dit terzijde.

Zoals gezegd is jouw verhaal niet alleen onjuist, maar ook nog eens gevaarlijk. Het is vooral gevaarlijk omdat illegitieme

vooordelen als die van jou precies zulke excessen als hierboven *in de hand werken*. Het zijn vooroordelen die leiden tot de nabootsing van bepaalde praktijken waarvan men *vermoedt* dat zij op het Corps algemeen gebruik zijn. Waar jij naar hartelust fabuleert over zaken die je minderwaardig en verwerpelijk acht, daar menen sommige anderen, misleid door nagenoeg identieke vooroordelen, precies het tegenovergestelde, namelijk, ‘dat het zo hoort’. Maar hier is echt sprake van *imitatio* zonder *exempla*, in dit geval zonder slechte voorbeelden. Of, erger nog, *emulatio* zonder *exempla*, want wie nabootst moet ook overtreffen, zo is vaak de gedachte. Gelukkig zijn er heel veel studentenvereni-

gingen, waaronder de corpora, die zich niet laten verleiden tot dergelijke mensen dieronderende praktijken. Het zal je misschien verbazen, maar ook leden van het Corps zijn fatsoenlijke mensen, zeker wanneer we jouw criteria voor fatsoen tot uitgangspunt nemen. Zo zal bijvoorbeeld iemands levensstijl, welke die ook moge zijn, voor corpsleden zelden doorslaggevend zijn wanneer het om de waardering van de

persoon in kwestie gaat. Van “wederzijdse minachting” is derhalve geen sprake, althans, niet bij voorbaat. Neen, minachting is veeleer iets wat jouw attitude jegens de medemens karakteriseert. Minachting die mijns inziens voortkomt uit afgunst, uit een frustrerend gevoel van ‘waarom zij wel en ik niet?’ Zoveel maak jij wel duidelijk met de laatste alinea van jouw column. Laat ik volstaan met te zeggen dat alles te maken heeft met traditie, meer specifiek met de historische rol die het Corps sinds het begin van de negentiende eeuw binnen en buiten onze universiteit(en) heeft gespeeld. Wil je er meer van weten, dan is wellicht enig onderzoek op zijn plaats. Wie weet vloeit daar nog eens een interessant stuk uit voort. Ook een serieuze dialoog behoort tot de mogelijkheden, mits je het aandurft om jouw vooroordelen op het spel te zetten. Ik hoop het oprecht, want wat je tot nu toe geschreven hebt, is abject.

COLUMN > SNEU POESJE:
TWEE REACTIES

Omdat ik momenteel in het buitenland verblijf, en dus niet zoveel zicht heb op de gang van zaken in Utrecht én omdat ik twee uitgebreide en mooie reacties heb ontvangen op twee recente columns, is het misschien wel aardig om deze van repliek te dienen.

Ten eerste de reactie van Ragnar van Es (te lezen in deze filosoof). Op een punt moet ik Ragnar gelijk geven, mijn column over het Corps was een slechte column: puberaal, vooringenomen en stilistisch een kleine ramp. Maar dat neemt niet weg dat mijn centrale punt door Ragnar onweerlegd blijft. Ik wilde niet beargumenteren dat het Corps geminacht dient te worden, dat maakt ieder voor zich zelf maar uit. Wat ik wilde doen is de vraag opwerpen waarom het Corps (en andere studentenverenigingen) de plaats inneemt die het inneemt in de universitaire structuur. Een vage verwijzing naar 'traditie' zal niet volstaan. Vrouwenbesnijdenis is ook 'traditie'.

Mijn argument, in alle rust opgeschreven, zou ongeveer het volgende zijn. Gegeven dat er keer op keer excessen aan het daglicht komen, hebben we reden om te twijfelen aan de morele aanvaardbaarheid van ontgroeningen en de corporale cultuur in zijn algemeenheid. De reactie van Ragnar zou nu zijn dat ik niet weet waar ik over praat, maar dat is nu juist het probleem. De ondoorzichtigheid van deze organisaties maakt ze oncontroleerbaar. Een voorbeeld zijn de door Ragnar aangehaalde kippen. Ragnar claimt dat de rechter 'heeft geoordeeld dat er op Nyenrode geen kippen zijn geneukt'. Hoe zou een rechter dat kunnen doen? Het is de taak van een strafrechter om wel of niet te veroordelen, niet om te zeggen wat er gebeurd is. Het lijkt me dat het uitblijven van een veroordeling veeleer wijst op een zwijgcultuur binnen de bewuste vereniging dan dat er niets gebeurd is. Op dit punt zouden we natuurlijk op een eeuwig welles-nietes uit kunnen komen, maar dat

is even niet van belang.

Wat van belang is, is dat de universiteit naar mijn mening hele zwaarwegende argumenten moet hebben om de klassieke studentenverenigingen, bestaande uit jongens en meisjes die nog niets hebben gepresteerd in hun leven (dat kan natuurlijk nog komen, maar het organiseren van een feestje verdient wat mij betreft geen Nobelprijs) uit te nodigen voor onze plechtigheden. Gezien de bovengenoemde twijfel aan de morele integriteit van tenminste sommige leden van verenigingen lijkt het mij moeilijk om dergelijke argumenten te leveren.

Zo vooringenomen als ik over het Corps was, zo vooringenomen was 'Wijsgeoor' over de juistheid van haar conclusies in de vorige editie van de Filosoof (nr. 37). Ik denk dat alleen als je reeds vindt dat de door haar genoemde fenomenen (van 'breezersletjes' tot borstvergroting) een onderliggend verschijnsel bloot leggen (*no pun intended*), je tot de conclusies komt van het 'nieuw-feminisme'. Volgens wijsgeoor 'meng' ik mij in een discussie die ik niet begrijp. Het paternaliserende toontje even negerend, moet ik toegeven dat ik –inderdaad– de positie van Wijsgeoor niet begrijp. Maar ik vraag me af of dat aan mij ligt.

Blijkbaar is het centrale probleem dat het ideaalbeeld van schoonheid 'verschuift van ideaal naar een concrete norm'. Ik heb er lang over nagedacht wat dat zou kunnen betekenen, maar ik kom er niet uit. Het zou kunnen betekenen dat de lat hoger gelegd wordt dan voorheen. Dus waar eerst schoonheid was voorbehouden aan een enkeling wordt er nu meer van ons geeïst. Hier en daar lijkt Wijsgeoor dit inderdaad te bedoelen. Maar op zichzelf zie ik niet in waarom dat problematisch zou zijn. Vergelijk het ideaal van intelligentie: ook daar ligt ongetwijfeld tegenwoordig de lat hoger dan voorheen, maar ik zie niet in wat daar mis mee is. Natuurlijk kan het problematisch zijn als mensen proberen aan een (te hoge) standaard te voldoen of onderworpen worden aan een standaard die ze zelf niet delen,

maar dat lijken me hele andere kwesties. Ofwel we vinden andere dingen belangrijker en dan is er dus geen sprake van een verschuiving naar een norm, ofwel we waarderen schoonheid meer, en dan doen we er dus ook wat meer moeite voor, wat me op zichzelf onproblematisch lijkt.

Bovendien lijkt Wijsgeoor soms iets anders te bedoelen. Ze stelt dat idealen minder algemeen zijn dan normen. Hier lijkt het idee te zijn dat idealen op één of andere manier persoonlijker zijn, en vrij te kiezen. Het verschuiven van ideaal tot norm heeft dan tot gevolg dat we 'opeens' moeten voldoen aan één specifiek beeld van schoonheid en andere esthetische idealen verloren gaan. Ik vind het moeilijk om te zien hoe de twee begrippen op deze manier van elkaar los te trekken zijn. Idealen kunnen buitengewoon normatief veeleisend zijn. En normen worden geconcretiseerd in ideaalvoorbeelden. In een samenleving die mythische helden als Cúchulainn heeft, zal fysieke kracht bijzonder hoog aangeschreven staan. Dat het hier om een ideaalbeeld gaat, betekent geenszins dat de keuze voor het er op na houden van een dergelijk ideaal (en de bijbehorende norm van fysieke kracht) optioneel is. Een Ier, opgroeiend in de Middeleeuwen, stond het niet vrij om te kiezen welk ideaal nagestreefd diende te worden, of tenminste in veel mindere mate dan tegenwoordig. De vraag moet hier dus niet zijn of er sprake is van idealen of van normen, maar in hoeverre het individuen vrij staat om hun eigen esthetische idealen en normen er op na te houden. En wat dat betreft doen we het tegenwoordig denk ik nog niet zo slecht. Brede Afrikaanse neuzen? Daar had je als blanke honderd jaar geleden mee aan moeten komen...

Kortom, Wijsgeoor, je mag rimpels (raak je er ook *opgewonden* van?!) verkiezen boven jeugd. Alleen zal de meerderheid daar anders over denken. Niet omdat ze geïndoctrineerd zijn, maar omdat ze er andere idealen op na houden, en dat staat ze vrij. Geef mij maar een flinke, rechte pik!

Reacties? sneupoesje@hotmail.com

Door: Tineke Scheenaard

Met mijn baretje op en gekleed in het zwart, google ik nog snel even ‘existentiële’, om vervolgens vastberaden op de fiets te stappen naar het eerste feest van de FUF, speciaal voor ons, de eerstejaars, georganiseerd. Aangekomen met een vriendin, dus te laat, hetgeen schijnt te horen voor een gemiddelde filosoof, merk ik al snel dat algemene regels ook uitzonderingen hebben. Ik ben echt te laat. Ik schuif snel aan bij de tafel die mij toegewezen wordt: gelukkig alleen bekende gezichten. Het is mijn tutorgroepje.

Als ik binnen kom, hoor ik nog net de laatste woorden van een man met krullen en bril nagalmen in de grachtenkelder. Hij wordt snel opgevolgd door een man, Jos Philips begrijp ik later, die vol inspanning zijn gitaar bespeelt. In zoverre ik dat kan beoordelen, nog best goed ook. Jan van Ophuijsen leest een stuk voor van Simone de Beauvoir. Hij doet dat net zo levendig als bij zijn colleges Geschiedenis. Mike en Fleur spelen stukjes uit Sartre; Piet Steenbakkers geeft daarbij filosofische ondertiteling en het stuk wordt nogmaals gespeeld. Nu in een geheel ander licht. In het stuk van Sartre komt duidelijk naar voren dat de hel de anderen zijn.

Dit sluit meteen aan bij de opdracht van de avond. Ieder tutorgroepje moet een toneelstukje opvoeren met de opzetszin: “Ik ben de beul niet mevrouw.” En het moet eindigen met: “Nou, laten we dan maar doorgaan.” Of iets in de trant hiervan. We krijgen een kwartier om erover na te denken en de ideeën vliegen weldra over tafel. Ons groepje, onder begeleiding van Joop Leo en Jasmijn Wienk, komt met het idee om de hel uit te beelden, vol personificaties van clichés. We hebben een homoseksuele negroïde Fransman, Raspoetin, een ijdeltuit en Marcus Düwell. Het hoogtepunt en daarmee het eindpunt van het toneelstuk is de “hoogstaande filosofische” discussie van welles-nietes. De winnaar van de avond opent met de hilarische woorden: “Hoe groot is de kans dat er weer een kraan op het Ruppertgebouw valt?” Het stuk gaat over op een frustrerende werkgroepdiscussie over het *Categorisch Imperatief* van Kant. De discussiegroep is een zootje ongeregeld en de enige geïnteresseerde haalde Kant en het utilisme door elkaar,

een verkeerde veronderstelling die tot op de dag van vandaag voor verwarring

zorgt.

De best geklede van de avond zie ik weglopen met een fles wijn en een verguld stokbrood. Iedereen had erg zijn best gedaan om mooi voor de dag te komen en zwart was duidelijk een kleur die wel een plek heeft binnen de kledingkast en binnen het existentialisme. Natuurlijk zijn er uitzonderingen en liep er ook iemand geheel in het wit, vermoedelijk uit principe omdat zwart ook maar een willekeurige kleur is.

De rest van de avond wordt er gedanst en gepraat. Vooral is het leuk om te zien dat iedereen binnen de studie met elkaar feest. Mijn juffie voor ethiek is ineens gewoon een leuke meid die ook van dansen houdt. Zo worden er op een avond grensoverschrijdende vriendschappen gevormd.

Als ik ‘s ochtends op blote voeten naar huis loop, dringt zich de gedachte op dat ik een leuke studie heb gevonden met spontane mensen en levendige feestjes. Ik kan niet wachten tot het volgende feestje en zou er geen willen missen.

ACTIVITEITENVERSLAG > **FORUM ‘EXISTENTIALISME’**

Door: Ben Bornebroek

Toen ik enkele dagen voor het forum het bericht ontving dat er een existentialisme forum zou plaats vinden in de ACU werd ik haast onwel van de keuze; een misserij makende realisatie van mijn vrijheid om hier heen te gaan, of absent te blijven. Gelukkig kan ik zeggen dat ik toch de vrije keuze heb gemaakt om aanwezig te zijn bij het multimediale spektakel wat volgde.

De opzet van Piet Steenbakkers en de FUF'ers was om uit te beelden hoe Sartres filosofische werk weerspiegelt in zijn literaire werk. Piet Steenbakkers reikte ons steeds de filosofische stof aan en daarna werd een toneelstuk van Sartre gespeeld door de desbetreffende FUF leden die meewerkten aan dit forum. Deze opzet pakte mijns inziens goed uit, het maakte de consequenties van een existentialistisch wereldbeeld duidelijk en sprekend.

De toneelstukken die een grote rol speelden in de overlap tussen Sartres literaire werken, filosofie en zijn politieke geëngageerdheid in dit forum waren: *Les Mains Sales* (Vuile handen), *La poutaine respectueuse* (het respectabele hoertje), *Huis Clos* (Achter gesloten deuren) en *Le diable et le bon dieu* (De duivel en de goede god). Doordat de spelers desgewenst nog eenmaal een deel van het stuk over-

nieuw konden doen om Piet Steenbakkers z'n verhaal aan te vullen kon het duidelijk gemaakt worden welk deel nu belangrijk was en waar dat dan precies over ging. Dit was soms ook nodig omdat er natuurlijk door tijdgebrek nogal snel door de stukken heen moest worden gegaan en het wel eens onduidelijk wilde worden wat nu de relevantie van het stuk was.

Na dit gedeelte was het podium uitsluitend gereserveerd voor Piet Steenbaker en Hans van Stralen. Doordat Hans van Stralen een uitgebreide kennis over het onderwerp heeft en o.a een scriptie heeft geschreven over de relatie tussen Sartres literaire en filosofische werk was zijn aanwezigheid op dit forum een grote meerwaarde. De twee erudiete heerschapen schenen hierna nog eenmaal hun licht op de kwestie in de vorm van een samenvatting waarbij enkele punten nog extra belicht werden die nog wat aandacht verdienden, waarna het tijd was voor vragen uit de goedgevulde zaal.

De vragen die aan bod kwamen waren uiteraard inhoudelijk erg toegespitst op het thema van de avond. De antwoorden werden door het duo duidelijk en helder uitgelegd. De avond was goed verzorgd en er ademde in dat donkere ACU hok natuurlijk ook een prettig rokerig sfeertje wat de jonge mensen die wij zijn doet terugverlangen naar de gloriejaren van het existentialisme. Haal uwe coltrui uit de kast zet de baret maar op... van een Gauloise gaat niemand dood en zo wel, dan heb je er tenminste zelf voor gekozen.

ARTIKEL > Op zoek naar filosofie in China

DOOR ANNEMARIE SOETEMAN

Afgelopen augustus studeerde ik als een van de laatste doctoraalstudenten af in de praktische filosofie. De laatste 2 jaar was ik niet vaak meer op de faculteit: ik was bezig met mijn scriptie, de lerarenopleiding, mijn stage bij Filosofie Magazine en mijn baan als docente. Maar misschien ken je me van een theatersportlesje op de introductie of van een FUF-feest? Na mijn afstuderen heb ik mijn baan opgezegd (dat was ook nodig omdat hij niet als stage mocht tellen voor het Ivlos) en besloot ik een oude vriend in China op te gaan zoeken. Inmiddels ben ik vier maanden in China en onderweg naar Laos. Aangezien ik na zes jaar studeren nog steeds nauwelijks iets wist van de filosofie in andere culturen ben ik op zoek gegaan naar de wijsheden van China. Hieronder mijn verslag.

China is zo groot dat het in het noorden kan sneeuwen terwijl je in het zuiden al loopt te puffen als je alleen een t-shirtje aan hebt. Er wonen dan ook veel verschillende soorten mensen, elke groep met een eigen taal en kledingstijl. Toch zijn er ook dingen die bij al deze Chinezen hetzelfde zijn: kinderen hebben gaten in hun broek omdat dat makkelijk is voor de ontlasting; vreemden worden uitgenodigd voor luxe maaltijden en karaokeavonden; oude mannen spugen op straat met een gorgelend geluid; en het rode boekje van Mao is op elke straathoek te koop. Er bestaan christelijke, islamitische, buddhistische en atheïstische Chinezen, maar Confucianistische en Taoïstische tempels vind je overal.

Het verhaal gaat dat een jonge Confucius de oudere Taoïstische filosoof Lao Zi een keer opgezocht heeft. Hij had gehoord dat Lao Zi een van de wijste mannen van China was en wilde graag van hem leren. Lao Zi was echter niet zo onder de indruk van de jonge Confucius. Bij het afscheid zei hij zoiets als: 'Wees niet zo arrogant en zeker van je zaak.' Confucius, die dacht dat jonge mensen respect voor ouderen moeten tonen door hen te gehoorzamen, besloot niets terug te zeggen.

Het is niet zo vreemd dat Lao Zi het bezoek van Confucius niet zo erg op prijs stelde. Confucius en Lao Zi waren niet alleen filosofische tegenstanders, maar ook en bovenal politieke tegenstanders. Beiden leefden zo'n 6 eeuwen voor Christus in een tijd van oorlog en politieke on-

rust. Confucius, een afstammeling van de oude koningsfamilie, dacht dat het de taak was van de regeerder om de problemen op te lossen door zich te gedragen als een deugdzame regeerder en in te grijpen waar dat nodig was. Als het volk zich onderdanig zou opstellen en de mensen zich zouden gedragen zoals dat volgens oud gebruik hoorde, dan zou er wereldvrede komen. Lao Zi dacht juist dat elk ingrijpen van de staat teveel was: als de mens geen regels van bovenaf zou krijgen zou hij zich vanzelf ontplooiën tot de deugdzame mens die hij moest worden.

Lao Zi

Toen Lao Zi als schooljongen zag hoe iets zachts als water iets hard als steen kon uithollen beseftte hij dat harde dingen niet noodzakelijkerwijs sterker zijn dan zachte dingen. Een van de belangrijkste filosofische termen van Lao Zi is hierop gebaseerd: het is de term 'non-actie'. Mensen zijn vanzelf in beweging om hun eigen doelen na te streven; zo ontwikkelen ze zich zonder dat daar een ander of regels voor nodig zijn. Beweging is als water, zacht en vloeiend. Regels die het handelen inperken zijn hard als steen. Ingrijpen van de staat is dan ook niet gewenst: het legt beperkingen op aan het natuurlijke handelen van de mens. Zelfs als de regels iets goeds dienen, gaat het dus ten koste van iets anders. Meestal maakt het vooral de ene mens machtiger ten koste van de andere.

Het ingrijpen van de staat waar Lao Zi voornamelijk mee geconfronteerd werd, had te maken met oorlogen en belasting. Veel vorsten verplichtten hun onderdanen om in het leger te dienen en de boeren om een deel van hun opbrengst af te staan. Oorlog was volgens Lao Zi vooral een manier van verveelde koningen om meer macht voor zichzelf te krijgen. De koning had altijd genoeg te eten en maakte het dus niets uit als de oorlog arbeidskrachten en landbouwgrond vernietigde. Het volk zou zonder de harde leiding van de koning echter wel uitkijken voor conflicten: zij wisten maar al te goed hoeveel iedereen te lijden zou hebben van een oorlog. De mensen zouden dus beter af zijn zonder staatsbemoeienis. Een staat zou eigenlijk zo klein mogelijk moeten zijn, met een kleine populatie, zodat alles de ruimte zou krijgen om op een natuurlijke manier te

groeien.

Dat wil niet zeggen dat Lao Zi dacht dat de mensen van nature goede en vreedzame wezens waren. Hij erkende dat mensen egoïstische en slechte gevoelens hadden. Het is echter niet verkeerd om egoïstische gevoelens te hebben: het is een drijfveer en motivatie die bijvoorbeeld nodig is om een gezonde handel te creëren. Het slechte en het goede (Yin en Yang) hebben elkaar nodig om voor een natuurlijke en dus goede ontwikkeling te zorgen. De mensen moeten bijvoorbeeld niet leren om deugdzaam te zijn: deugden zijn goed, maar dienen vaak vooral als middel van de overheerser om het volk te onderdrukken. De mens moet soms handelen naar zijn egoïstische emoties en niet naar de regels van de vorst: alleen dan kan het zijn weg vinden tot de juiste ontplooiing.

Egoïstische emoties moesten volgens Lao Zi wel beperkt worden. Dat moest niet gebeuren door de mens te verbieden om te leven volgens zijn eigen verlangens, maar juist door niet onnodig de verkeerde behoeften bij de mens op te wekken. Wanneer vorsten dure producten kopen uit andere landen en showen aan hun volk, dan willen de mensen deze producten hebben. Mensen die niet in staat zijn om deze luxegoederen aan te schaffen zullen geneigd zijn te stelen of ze te verkrijgen door anderen te bedriegen. Het is daarom beter als mensen niet leren dat deze producten bestaan.

Lao Zi dacht dat mensen het beste een simpel leven konden nastreven. Mensen moeten tevreden zijn met de vervulling van basisbehoeften; de maag moet gevuld, maar extra verlangens moeten niet gestimuleerd worden. De mens zal het leven zoals het is dan makkelijker kunnen accepteren. Sterven hoort bijvoorbeeld bij het leven en is dus geen kwaad. Als een persoon de natuurlijke beweging van het leven begrijpt en accepteert dan leert hij de geheime essentie van het leven kennen. Een mens die zich richt op overbodige luxe zal deze essentie nooit ontdekken.

Het huidige China is zo'n beetje het tegenovergestelde van dit ideaalbeeld van Lao Zi. China is een enorm land met een enorme populatie. De economie is in een snelle opmars en de gemiddelde Chinese wil dan ook voornamelijk: 'rijk worden'. China is het voorbeeld van staatsbemoeienis: er is nauwelijks persvrijheid; een gezin mag maar een beperkt aantal kinderen krijgen en de vrouw kan (zelfs na negen maanden nog) gedwongen worden tot een

abortus. Ook de natuur wordt beheerst: de grootste stuwdam van de wereld zet hele steden en natuurgebieden onder water om ongelooflijk veel natuurlijke energie op te wekken.

Er zijn, meer in de stijl van Lao Zi, weinig regels die het dagelijkse leven van mensen bepalen; er mag overal gerookt worden (in de bus, op school); er is geen staatsgodsdienst en zelfs een rood stoplicht betekent niet dat men MOET stoppen. Misschien zijn die broeken met gaten die kinderen dragen nog het meest Taoïstische: door een kind gewoon zijn gang te laten gaan wordt het het snelste zindelijk.

Confucius

In Amy Tan's 'The Kitchen God's wife' vertelt de hoofdpersoon: 'But that was how I was raised - never to criticize men or the society they ruled, or Confucius, that awful man who made that society.'

Confucius was een man die pleitte voor regels en deugden. Iedereen moest zijn eigen plek kennen en elkaar behandelen volgens de oude gebruiken. Dat betekende dat je respectvol voor ouderen moest zijn en altijd moest zorgen dat ze genoeg te eten hadden. Maar ook, en dat is waar de hoofdpersoon uit Amy Tan zo kwaad over is, dat je nooit ongehoorzaam bent aan degene die volgens de oude gebruiken je meerdere is. De vrouw moet goed voor haar man en kinderen zorgen, ze moet voor hem koken en zijn kleren wassen en hem op alle gebieden gelijk geven. Daar staat tegenover dat de man ook een goede echtgenoot moet zijn voor zijn vrouw. 'Als een vader een goede vader is en een zoon een goede zoon, dan is het gezin vredig en goed.' Hetzelfde geldt voor de staat: als een vorst een goede vorst is en de onderdaan een deugdzame onderdaan, dan is er vrede.

Confucius geloofde, in tegenstelling tot Lao Zi, juist dat er wel degelijk een machtige heerser nodig was die op een krachtige manier ingreep in de wereldorde. Confucius was het met Lao Zi eens dat de huidige koning zijn macht verkeerd gebruikte. Zijn regels gingen ten koste van de armen: terwijl de armen nauwelijks te eten hadden, verhoogde de koning de belasting. Volgens Confucius was het probleem hier niet dát de koning ingreep, maar hoe. 'Als de mensen arm zijn, behoort de koning ook arm te zijn.' In tijden van honger moet de koning de belasting juist verlagen en de mensen helpen om het jaar daarna weer een betere oogst binnen te halen. Rijkdom moet eerlijk over de mensen verdeeld worden. Macht echter

niet: een hiërarchisch systeem was nodig om krachtig ingrijpen ten goede van iedereen mogelijk te maken.

Zowel een vorst als een onderdaan moesten deugdzam leven. Net als volgens de latere Aristoteles is iemand volgens Confucius deugdzam als hij het juiste midden volgt. In Confucianistische tempels wordt dit idee gesymboliseerd door een Qi: een instrument dat altijd schuin hangt en eruit ziet alsof je er wijn of water in zou kunnen doen. Confucius ging ooit naar de tempel met zijn leerlingen en liet zijn leerlingen de Qi met water vullen. De eerste goot de hele Qi vol met water, maar het instrument kantelde en al het water stroomde eruit. Alleen wanneer de Qi precies tot de helft gevuld wordt blijft hij stabiel hangen en kan het water dragen. Dat maakt duidelijk dat je nooit te veel moet doen, maar ook nooit te weinig; dat je niet te goed moet handelen, maar ook niet te kwaad.

Een van de belangrijkste deugden voor alle mensen was volgens Confucius vertrouwen hebben en vertrouwenswaardig zijn. In zijn tijd kwam het wel eens voor dat mensen schapen zout water lieten drinken om ze vetter te laten lijken en ze deze dus voor meer geld konden verkopen. Dit was een duidelijk teken van ondeugd en deze mensen waren hun positie niet waardig. Volgens Confucius moest hun status niet meer erkend worden. Ze leden door hun eigen toedoen gezichtsverlies.

De mens moest ook zijn plek in de samenleving kennen. Hij moest begrijpen dat hij een onderdeel was van een groep, want dan begreep hij dat hij voor anderen moest zorgen. Net als Kant veel later zou zeggen: een mens mag nooit alleen als middel gebruikt worden. Ook een leider mocht zijn onderdanen niet gebruiken als middel: hij moest respect voor ze hebben.

Een leider moest bovenal pragmatisch zijn: hij moet regels verzinnen die het leven van zijn volk zou verbeteren. Confucius pleitte daarom onder andere voor een arbeidsverdeling (en dat was een nieuwe gedachte). Het is beter om de mensen dat te laten doen waar ze goed in zijn, dan alles tegelijk. Confucius wilde ook onderwijs voor iedereen. Hij geloofde dat mensen, niet alleen de rijken, alles konden leren zolang ze dat zelf maar wilden en het stap voor stap gebeurde. Het was voor alle mensen belangrijk om te leren onafhankelijk te denken en een hoop kennis op te doen; anders konden ze niet op de juiste manier beslissen wat het goede midden was waarnaar ze moesten handelen. De vorst moest altijd blijven leren omdat hij

anders zijn mensen niet goed kon dienen.

In het huidige China vind je nog veel van Confucius terug: het is nog steeds een land waar heel erg weinig gestolen wordt en dat wijt men aan de dreiging van 'gezichtsverlies'. Het ergste dat een Chinees kan overkomen is verstoten worden door zijn eigen familie. Confucius hechtte enorm veel waarde aan familiebanden en dat is in het huidige China nog steeds voelbaar. Een maand geleden was er bijvoorbeeld een concert in Dali; plotseling ging de telefoon van de zanger, het geluid werd onmiddellijk uitgezet en er werd gefluisterd: 'Ssst; het is zijn vader.' Ook Amy Tan beschrijft in haar boeken hoe moeilijk het is voor moderne getrouwde dochters om hun oude moeder ongehoorzaam te zijn.

De oude beleefdheidsvormen waar Confucius zoveel waarde aan hechtte gelden nog steeds. Er zijn bijvoorbeeld allerlei manieren waarop je elkaar moet aanspreken afhankelijk van je positie en relatie tot elkaar. Mensen respecteren de mening van een hoger geplaatst persoon en zullen het niet snel zeggen wanneer ze weten dat hij ongelijk heeft of wanneer ze zien dat hij verkeerd handelt.

Er zijn ook dingen in het huidige China die ingaan tegen de ideeën van Confucius: veel kinderen krijgen wel onderwijs maar leren daarbij vooral feitjes en nauwelijks zelfstandig nadenken; alhoewel China een socialistisch land is, is het onmogelijk om te beweren dat rijkdom over de mensen verspreid wordt (er leven minderheden die rondkomen voor minder dan een dollar per dag, waarbij de rijst die ze verbouwen al als inkomsten wordt gerekend, maar er bestaan ook 'nieuwe rijken' die veel meer geld hebben dan de gemiddelde westerling); de regering bemoeit zich absoluut met het leven van de mensen en probeert (over het algemeen) regels te maken die het land vooruit helpen: maar daarbij worden mensen soms wel degelijk alleen als een middel gebruikt. Bettine Vriesekoop beschrijft in haar boek 'Bij de Chinees' bijvoorbeeld hoe sporters soms de opdracht krijgen om te verliezen zodat een andere Chinees meer kans maakt en China dus meer kans heeft om als beste naar voren te komen.

VERVOLGVERHAAL

Rechtsonder op de muur van het paleis hangt een kleine plaat met daarop een tekst. Het is in kleine letters geschreven en het dwingt hem te bukken om zicht te krijgen op de nog onbekende tekst.

“Wie mij uitspreekt, verbreekt mij.”

Hij komt overeind en denkt na over de spreuk. Het is overduidelijk een raadsel, maar wat wil het hem vertellen. Hij voelt aan zijn armband, die zijn kleur heeft verloren en niets meer lijkt te doen, en herhaalt de spreuk een aantal keren in zijn hoofd. Zijn gedachten malen rond, en opeens maken ze een verbinding. Hij opent zijn ogen en zegt, “stilte.”

De voorste muur van het paleis breekt in duizenden stukken uiteen. Het geluid is oorverdovend maar kort. Op het moment dat het snijdende geluid tot hem doordringt, is het al voorbij. Hij kijkt naar het paleis en ziet nu een kleine poort. Boven op de poort staat een grote rode pijl die naar beneden wijst. Op de pijl staat in lelijke veel te grote letters

“UITGANG”

De armband om zijn pols lijkt hem

richting de poort te trekken. Wat moet hij nu doen? Niets is hem duidelijk geworden sinds hij is gaan lopen. Tot nu toe is het een vage tocht zonder enige betekenis geweest. Het woord “uitgang” bevat hem wel.

Hij loopt de poort binnen en daalt een lange trap af. Op de muren van de poort is een bekende tekst geschreven. Met lichte ontredde leest hij de woorden, “Winter’s coming, Winter’s coming. It is dark, It is cold...”

“I am bundled snug and warm,” zingt een hoge treiterende stem die zowel tergend als verleidelijk is, “Animals sleep safe from harm. Sleds and snow, cold winds blow.”

Aan het einde van de trap is een kleine hal gevuld met mensen gehuld in de meest gedistingeerde avondkleding. In het midden staat een lange magere man.

“Welkom, Nemo,” grijnst hij, “we wachten je al een tijdje.”

De kleine menigte geeft onze naamloze held een bescheiden applaus. De man kijkt hem doordringend aan en maakt een onheilvoorspellende indruk.

“Is dat mijn naam, Nemo?”

“Ach, zo heb ik je maar genoemd,” antwoordt de lange man, “maar dat is van geen enkel belang. Jij hebt iets dat ons toebehoort.”

De menigte begint te mompelen en een oudere vrouw in een rode avondjurk met om haar rimpelige nek een witte parallelketting kijkt met uitpuilende ogen naar de armband van Nemo, als dat zijn naam is.

“Kom toch verder,” nodigt de man hem uit, “neem wat te drinken.”

De man geeft hem een glas met een groene vloeistof. Hij twijfelt. Deze mensen bevallen hem niet. Ze zijn eng en ze lijken allemaal te wachten op iets dat gaat gebeuren. Iets waar zij weet van hebben, maar hij niet. De man kijkt hem verwachtingsvol aan.

“Drink,” spreekt zijn liploze mond.

Hij slaat het glas achterover en voelt de vloeistof branden in zijn keel. Langzaam verliest hij zijn bewustzijn. Het laatste wat hij voelt is hoe zijn armband door een magere hand van zijn pols wordt gerukt.

Hij opent zijn ogen. De hoofdpijn is ondraaglijk. Zijn armband en rugtas zijn beiden verdwenen. Hij herinnert zich zijn tocht door de eindeloze vlakten, het paleis, de magere man en hoe hij hem heeft genoemd, “Nemo”. Hij gaat rechtop zitten en kijkt in twee heldere blauwe ogen die tussen rood blonde lokken lachend naar hem kijken. Voor hem zit een klein mooi

meisje een blauwe sjaal te breien.

“Goedemorgen, Nemo,” zegt ze, “met die armband die van je gestolen is kun je ontsnappen uit deze wereld.”

“Wat bedoel je, wie ben je?”

“Mijn naam is Aenigma, je hebt niet goed geluisterd naar de oude vrouw. Ik weet hoe jij je armband terug kan krijgen.”

Hoe gaat dit verhaal verder...? Schrijf zelf een vervolg en stuur dit op naar de redactie!

COLOFON

Hoofredacteur:

Anna van Dijk

Eindredacteur:

Beatrijs Haverkamp

Beeldredacteurs:

Fleur Jongepier

Martijn Engels

Redacteurs:

Dascha During

Riemke van der Neut

Vormgeving:

Randy Lemaire

De Filosoof Nr. 38: oplage 450

Deadline Nr. 39: 1 maart 2008

Kopij: de.filosoof@phil.uu.nl

De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen te wijzigen of in te korten.

Uitgave van de FUF & de
Faculteit Wijsbegeerte, Heidelberglaan 8, 3584 CS Utrecht